

IZVEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA NA KOSOVU ZA 2014.

IZVRŠNI PREGLED

Kosovo je parlamentarna demokratija. Ustav i zakoni predviđaju izabrani jednodomni parlament (Skupštinu) koja bira predsednika koji predlaže mandatara vlade kojeg mora da potvrdi Skupština. U zemlji su 8. juna održani parlamentarni izbori koje su međunarodni posmatrači smatrali slobodnim i pravičnim. Politički zastoj je odložio formiranje vlade sve do 9. decembra. Ovo su bili drugi parlamentarni izbori od kako je zemlja proglašila svoju nezavisnost od Srbije 2008. i prvi izbori koje je sprovela Vlada. Uz pomoć Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) bili su takođe prvi koji su se organizovali u celoj zemlji uključujući i četiri opštine na severu Kosova. Civilne vlasti su zadržale kontrolu nad bezbednosnim snagama. EU je produžio mandat Misije vladavine prava na Kosovu (Euleks) do juna 2016. u ograničenoj ulozi. Euleks nadgleda Kosovsku policiju (KP) i sektor pravosuđa u ograničenom kapacitetu.

Briselski dijalog o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine potpomognut EU se nastavio. Bavio se sledećim pitanjima: integrisanim upravljanjem granicama, naplati carina i carinskim pečatima, slobodi kretanja, obostranom priznavanju diploma, regionalnom predstavljanju i saradnji, uključivanjem bivše policije srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova u KP, izborima, prenosu električne energije, matičnim i katastarskim knjigama. Administrativne strukture sa severnog Kosova su bile delimično integrisane u nacionalnu administraciju. Sporazumi o zajednici srpskih opština, telekomunikacijama i integrisanju sektora pravosuđa su i dalje čekali na dogovor.

Mere da se blokira normalizacija uključujući postavljanje barikada u severnoj Mitrovici/Mitrovicë od strane lokalnih srpskih zvaničnika i ograničavanja takvih prava kao sloboda kretanja i sloboda bogosluženja srpskih pravoslavnih vernika predstavljala je najvažniji problem ljudskih prava. Društveno nasilje i diskriminacija prema pripadnicima etničkih manjina, osobama sa invaliditetom i pripadnicima zajednice lezbijski, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih lica (LGBTB) je predstavljala drugu najvažniju oblast zabrinutosti. Porodično nasilje nad ženama je bio treći najveći problem.

Ostali problemi u oblasti ljudskih prava uključivali su: prijavljeno policijsko maltretiranje pritvorenih, fizičke uslove u zatvorima ispod standarda; korupciju i favorizovanje u zatvorima, dugo trajanje istražnog zatvora i sudske neefikasnosti; zastrašivanje medija od strane javnih zvaničnika i kriminalnih elemenata, ograničavanje verske slobode i vandalizovanje verske imovine, ograničeni napredak u povratku raseljenih lica svojim domovima, vladinu korupciju, trgovinu ljudima, loše uslove u prostorijama mentalnog zdravlja, sporadične etničke tenzije i dečiji rad u neformalnom sektoru.

Vlada je preduzela korake da krivično goni i kazni zvaničnike koji su počinili zloupotrebe u bezbednosnim službama ili negde drugde u vlasti, iako su mnogi smatrali da su vladini zvaničnici uključeni u korumpirane aktivnosti bez kažnjavanja.

Deo 1. Poštovanje ljudskog integriteta uključujući zabranu od:

a. samovoljnog i nezakonitog oduzimanja života

Nije bilo izveštaja o tome da su vlada ili njeni službenici počinili samovoljna ili nezakonita ubijanja.

Nepoznati izvršioci su ubili dve političke ličnosti na osnovu nepoznatih motiva. Nepoznati napadač odnosno napadači su 14. janura ubili Dimitrija Janićijevića jedinog odbornik Samostalne liberalne stranke u severnoj Mitrovici/Mitrovicë. Napadač je 14. juna ubio Elvisa Pista, kandidata za poslanika parlamenta vladajuće Demokratske partije Kosova (PDK) u Rahovec/Orahovcu.

Racije su dovele do nekoliko hapšenja u vezi sa ubistvom policijskog službenika Envera Zimberija 2011. koje je bilo povezano sa etničkim tenzijama. Do ubistva Zimberija je došlo tokom operacije da se proširi vlast kosovske vlade u severnom delu zemlje. Euleks službenici su uhapsili Slobodana Sovrlića 12. marta i Radovana Radića 11. aprila. Nasilje rulje je nakon toga dovelo do bekstva Sovrlića, ali su ga vlasti ponovno uhapsile 15. maja. Sudija Osnovnog suda u severnoj Mitrovici/Mitrovicë je 13. juna odredio Sovrliću istražni zatvor. Njegovo suđenje je počelo 18. decembra.

Euleks je 8. maja podigao optužnicu protiv Radića i Vučinića za njihovo navodno uključenje u ubistvo Zimberija. Euleks je 30. avgusta izdao poternice za hapšenjem predsednika opštine Zubinog Potoka Stevana Vulovića i bivšeg „predsednika opštine paralelnih struktura“ Slaviše Ristića za neodazivanje na informativni razgovor zbog bekstva i drugih problema. Otprilike 50 policijskih službenika KP kosovskih Srba iz Zubinog Potoka je protestovalo 7. oktobra zbog raspisanih poternica za Vulovićem i Ristićem pred Osnovnim sudom u severnoj Mitrovici/Mitrovici. Drugi osumnjičeni Radomir Kasalović se 7. oktobra dobrovoljno predao Eulesku blizu Zubinog Potoka. Vlasti su ga pustili na slobodu na osnovu jemstva, ali je bio optužen za teško ubistvo i teretio se i za ostale optužbe. Tužioci Euleksa su ispitali Ristića i 2. decembra ga pustili pod uslovom da mora da se javlja Kosovskoj policiji. Vulović se dobrovoljno odazvao na ispitivanje tužioca Euleksa 8. decembra i bio je u kućnom pritvoru sve do 19. decembra.

Euleks je 22. maja uhapsio Fljorima Ejupija i Bajrama Kicmarija na osnovu optužbi za terorizam u vezi sa dvostrukim ubistvom iz 2004. godine službenika Privremene uprave Misije UN-a na Kosovu i policijskog službenika tokom nereda kosovskih Albanaca prema kosovskim

Srbima.

Glavni tužilac Specijalne istražne operativne grupe je 29. jula objavio da ima uverljive dokaze da podigne manji broj optužnica protiv bivših visokih zvaničnika Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti počinjenih nakon 1999. Optužnice su čekale na otvaranje Specijalnog suda kao što je i bilo predviđeno razmenom službene korespondencije kojom je produžen mandat Euleksa.

Tužioci Euleksa i domaći tužioci nastavili su sa krivičnim gonjenjem slučajeva ratnih zločina koji su se javili u periodu tokom 1999-2000, sukoba koji je doveo do nezavisnosti zemlje. Specijalno tužilaštvo je u oktobru istražilo 164 predmeta ratnih zločina. Tužioci Euleksa su predvodili rad na 130 predmeta, a domaći tužioci rad na 34.

Euleks je 27. janura uhapsio Olivera Ivanovića i tražio je još četvoricu drugih koji su se sumnjičili za počinjene ratne zločine, teško ubistvo, pokušaj teškog ubistva i podsticanje da se izvrše ova krivična dela tokom 1999. i 2000. U martu nakon štrajka gladi, vlasti su prebacile Ivanovića iz Prištine u pritvor u severnoj Mitrovici/Mitrovice i odbili su mu zahtev za uslovnom slobodom. Njegovo suđenje je počelo 26. avgusta na kome se izjasnio da nije kriv. Sudija Euleksa je 12. novembra potvrdio optužnicu protiv pet optuženih lica. Dana 18. decembra Ivanović i četvorica ostalih okriviljenih su se izjasnili da nisu krivi za optužbe za koje se terete za ratne zločine. Sud je produžio njihov pritvor sve do 26. februara 2015.

Vlasti su maja i juna uhapsile 17 pripadnika takozvane Dreničke grupe, bivše pripadnike OVK po osnovu raznih optužbi za ubistvo i terorizam. Hapšenja su uključila vladine zvaničnike sa jakim vezama sa vladajućom PDK, uključujući ambasadora zemlje u Albaniji Silejmana Seljimija i predsednika opštine Srbice Sami Ljuštaku. Zvaničnici su optužili Seljimija za sedam dela uključujući zlostavljanje civila i upotrebu nasilja nad najmanje jednim zaštićenim svedokom. Zbog velikog broja okriviljenih, sudska veće Euleksa koje je predvodilo rad na predmetu saglasilo sa se zahtevom tužilaštva da podeli predmet Drenica u dva odvojena suđenja sa sedmoro okriviljenih u Drenici I i 10 okriviljenih u Drenici II. Sudija Euleksa je 16. decembra pustio na slobodu Ljuštaka, Seljimija i četvoricu ostalih iz predmeta Drenica I uz jemstvo. Okriviljeni Sabit Geci je ostao u zatvoru izdržavajući kaznu zbog posebne osude za ratne zločine. Sudija je zabranio okriviljenima da kontaktiraju svedoke, daju javne izjave ili posećuju mesta gde je prisutno više od 10 osoba. Ljuštaku se po puštanju na slobodu vratio na svoju poziciju predsednika opštine.

Tužilac Euleksa je 23. aprila optužio novinara Radio-televizije Kosova (RTK) Miljaima Zeku za zastrašivanje svedoka, povredu tajnosti postupka i obstruisanje dokaza u zvaničnom postupku. Novinar je 2013. godine intervjuisao „zaštićene“ svedoke Dreničke grupe koje su navodno tužioci Euleksa pritisnuli da lažno svedoče protiv određenih pripadnika OVK. Rustem Rukoli, koordinator odbrane predsednika opštine Ljuštaku takođe se suočio sa optužbama povrede tajnosti postupka. Mediji su izvestili da su tužioci optužili i Zeku i Rukoliju za pokušaj vršenja uticaja na

zaštićenog svedoka da promeni svoje svedočenje.

Poslanik Skupštine Kosova, Fatmir Ljimaj i devetorica ostalih pojavili su se 17. septembra pred Apelacionom sudom nakon što su tužioc Euleksa uložili žalbu na njihovu oslobadajuću presudu septembra 2013. po optužbama za ratne zločine u vezi sa navodima zlostavljanja u pritvornom centru u Klečki 1999. god. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je oslobođio Ljimaja optužbi za zlostavljanja u zatvorskom kampu Llapushnik/Lapušnik.

Vrhovni sud je 2. oktobra oslobođio optužbi kosovske Srbe Jovicu Dejanovića i Đordja Bojkovića za silovanje 16-godišnje devojčice kosovske Albanke tokom rata 1999. Međunarodni sudija koji je radio u sudu rekao je da je devojka dala protivrečno svedočenje, ali Fond za humanitarno pravo na Kosovu izrazio je „veliku zabrinutost“ o pravičnosti presude.

Mešovito veče Euleks i domaćih sudija u Okružnom sudu u Prištini oslobođilo je trojicu kosovskih Srba kojima je ponovo suđeno za počinjene ratne zločine nad dvojicom kosovskih Albanaca 1999. Mediji su citirali sudiju Euleksa Vladmira Mikulu koji je rekao da je oslobadajuća presuda rezultat neuspeha da se istraži krivično delo na propisan način. Zastupnici žrtava istakli su svoju nameru da se žale osnovnom суду.

b. Nestanka ljudi

Tokom godine nije bilo nikakvih izveštaja o politički motivisanim nestancima lica ili otmicama.

Međunarodni komitet crvenog krsta (ICRC) je naveo da se od novembra 2013. 1,655 lica vode kao nestala usled sukoba 1998-99. Iako ICRC ne pravi razliku nestalih lica po etničkoj pripadnosti zbog ograničenosti u pogledu poverljivosti, posmatrači su naveli da su otprilike 70 odsto sa spiska kosovski Albanci, dok su preostalih 30 odsto kosovski Srbi i pripadnici ostalih manjinskih zajednica. Rođaci nestalih lica su redovno ispoljavali svoje nezadovoljstvo zbog slabog napredovanja i pozvale vlasti kako na Kosovu tako i u Srbiji da udvostruče svoje preuzete obaveze u pronalaženju još nestalih lica.

Nastojanja da se otkriju ostaci ljudskih tela su se nastavila. Euleks je u avgustu i septembru primio 52 skupa ljudskih ostataka iz masovne grobnice u Raški, Srbija. Po rečima Međunarodne komisije za nestala lica, većina, ako ne i sve žrtve su bile otete i ubijene na Kosovu 1999. tokom rata. Srpski tužilac za ratne zločine Vladimir Vukčević je 29. septembra naložio novu ekshumaciju u specijalnom policijskom kompleksu u naselju Batajnica u Beogradu, Srbija. Tokom 2001-02. na lokalitetu je pronađeno otprilike 900 kosovskih Albanaca. Vladina komisija za nestala lica je 6. oktobra sprovedla osnovnu verifikaciju terena u selu Poskote u opštini Gjakove/Đakovica. Odeljenje Euleksa za sudsку medicinu i Komisija za nestala lica Republike Srbije su bili prisutni tokom verifikacije koju je predsednik komisije Prenk Đetaj opisao kao negativnu.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Zakon zabranjuje takve prakse, ali bilo je nekih izveštaja da su ih vladini zvaničnici primenjivali.

Domaći posmatrači, uključujući predstavnike Institucije ombudsmana i Kosovskog centra za rehabilitaciju žrtava mučenja (KRCT) koji su imali periodične posete zatvorima pronašli su veliki broj prigovora i ukazali su da se maltretiranje zatvorenika i pritvorenika povećalo. Izveštaj Institucije ombudsmana o aktivnostima za 2013. koji je objavljen u martu ukazao je da je u tom izveštaju 2013. istražio 23 slučaja pod rubrikom sprečavanje torture i okrutnog, nečovečnog ili omalovažavajućeg postupanja. Na osnovu razgovora obavljenih sa zatvorenicima i osobljem, KRCT je zaključio da je bilo značajnog povećanja u fizičkom i verbalnom maltretiranju zatvorenika od strane stražara u zatoru Dubrava.

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima su generalno ispunjavali međunarodne standarde, međutim bilo je značajnih problema koji su i dalje bili prisutni u nekim objektima. Problemi su se odnosili na slabe uslove u prostorijama, nasilje među zatvorenicima, korupciju i medicinsku negu ispod standarda. Vlada nije uvek dozvolila posete nezavisnim posmatračima ljudskih prava. Institucija ombudsmana je bila jedina institucija koja je imala neprestan pristup kazneno- popravnim zavodima.

Fizički uslovi: Kosovsko kazneno- popravna služba (KKPS) je upravljala svakodnevnim radom svih kazneno-popravnih zavoda i pritvornih centara. Euleks je zadržao ograničenu ulogu praćenja i stručnog savetovanja u zatvorima. U kazneno-popravnim zavodima je od 1. oktobra bilo 1,220 osuđenih lica i 596 lica u istražnom pritvoru raspoređenih u zatvorima i pritvorima. U tim prostorijama je bilo 49 žena i 45 maloletnih lica i 133 strana državljanina. KKPS je prijavio tri smrtna slučaja među zatvorenicima usled prirodne smrti i četiri samoubistva. Mreža kazneno-popravnih zavoda može da upravlja zatvorskom populacijom od otprilike 2,447 lica. Tokom godine radila su četiri kazneno-popravno zavoda, šest pritvornih centara, jedan centar za zaštitu svedoka i jedna zatvorska bolnica.

Institucija ombudsmana, KRCT i Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda delujući kao radna grupa uspostavili su Nacionalni preventivni mehanizam (NPM). NPM je zaključio da su fizički uslovi i uslovi življenja i dalje ispod standarda u nekim prostorijama u zatoru Dubrava koji je imao najveću zatvorsknu populaciju. NPM je 26. juna pozvao kazneno-popravnu službu da sanira samice u zatoru Dubrava ili da ih zatvori. Takvi nedostaci su se odnosili na slabo osvetljenje i ventilaciju u nekim celijama, oronule kuhinje i toalete, nedostatak vode i neadekvatnu posteljinu i krevete u nekim zatvorskim ili pritvornim prostorijama. Po navodima

KRTC broj zatvorenika i pritvorenika u glavnim pritvornim centrima se smanjio tokom godine sa izuzetkom u Gjilan/Gnjilanu, Prishtinë/Prištini i Prizrenu gde je broj zatvorenika ostao visok. Nedostaci su se odnosili na slabo osvetljenje i ventilaciju u nekim celijama, oronule kuhinje i toalete, nedostatak vode i neadekvatnu posteljinu i krevete kao i nedostatak istih u nekim zatvorima ili pritvornim objektima. U skladu sa KRCT, bilo je pijaće vode i ishrana je bila adekvatna, ali slabog kvaliteta, ali razgovori sa zatvorenicima u programu Balkanske mreže istraživačkog novinarstva "Pravda na Kosovu" 12. novembra ukazali su da hrana u zatvoru Dubrava nije adekvatna. Po navodima KRCT, broj zatvorenika i pritvorenika u većini pritvornih centara se povećao. Pritvorni centri u Gjilan/Gnjilanu i Prishtine/Prištini nisu ispunili minimalne standarde. KRCT je u julu uočio prenaratpanost kao i manji životni prostor u odnosu na međunarodne norme u objektima za žene i maloletnike u Lipjan/Lipljanu, sa obično šest žena koje dele celiju. Slični uslovi su bili preovlađujući u pritvornom centru u severnoj Mitrovice/Mitrovici. Lipjan/Lipljan je bio jedino namenjeni kazneno- popravni zavod za žene i maloletnike i u skladu sa KRCT objekat nije mogao da smesti uvećani broj zatvorenika. Maloletna lica su tu boravila i socijalizovala se sa odraslima.

Vlasti su držale osuđene svedoke saradnike u istim prostorijama sa pritvorenicima u istražnom zatvoru u zatvoru Dubrava što je povreda domaćeg prava koji propisuje zaseban smeštaj.

Prema izveštajima KRCT većina nabavki za zdravstvenu zaštitu je bila odgovarajuća, ali su neki problemi i dalje ostali u snabdevanju nekih osnovnih lekova. KRCT je dokumentovao odlaganja i greške u pružanju medicinskog lečenja zatvorenicima i specijalističkog lečenja, kao recimo za narkomane. U mnogim slučajevima uslovi su primorali zatvorenike da sami nabave lekove preko privatnih izvora. KRCT je primetio praznine u zatvorskom zdravstvenom sistemu u zatvoru Dubrava i prijavio nedovoljan boj stručnjaka za mentalno zdravlje.

NPM je posetio zatvor Dubrava u junu i izvestio da su vlasti lice sa mentalnim invaliditetom u istražnom zatvoru smestili u samicu nakon što je zatvorsko osoblje u psihijatrijskom bloku u Prištini fizički zlostavljalo pritvorenika. KRCT je uočio da Kosovska kazneno- popravna služba nije unapredila prostorije i ophodenje prema zatvorenicima s posebnim potrebama, iako je takve zatvorenike držala odvojeno od opšte zatvorske populacije. Nije bilo zakonskih odredbi ili administrativnih uputstava za ophodenje prema zatvorenicima s posebnim potrebama.

Četvorica zatvorenika koji su delili istu celiju su navodno 19. septembra silovali i pretili zatvoreniku koji je služio kaznu u trajanju od 22 dana u zatvoru Dubrava zbog prouzrokovanja saobraćajne nezgode. Direktor kazneno- popravne službe Šemsi Hairizi je izjavio medijima 9. decembra da je slučaj pod istragom i istakao je da je žrtva bila peti zatvorenik koji je delio istu celiju koja ima maksimalni kapacitet da smesti četiri lica zbog prekомерне zatvorske populacije u zatvoru u Dubravi.

Uprava: Zvaničnici su vodili evidenciju o zatvorenicima, ali su upravnici kazneno-popravnih zavoda tvrdili da je podela ovlašćenja nad osuđenicima između kazneno-popravnog zavoda i sudskog sistema prouzrokovala probleme. Na primer, zatvorske vlasti nisu mogle da intervenišu kada su dobro povezani pritvorenici u istražnom zatvoru koristili svoje sudske veze da budu premešteni u daleko udobnije prostorije u bolnici u Prishtine/Prištini čak i onda kada je zatvor mogao na odgovarajući način da obezbedi odnosno pruži potrebne medicinske usluge. Euleks je 10. decembra poslao specijalnu policiju u zatvor Dubrava da održi trening, ažurira operativne procedure i pomogne u izvršenju bezbednosnih funkcija. Vlasti su dozvolile zatvorenicima da imaju posete i da obeležavaju verske praznike uključujući zahtev za posećivanje duhovnih vođa odnosno sveštenstva. Zatvori i pritvorne jedinice su takođe ponudile izmenjene jelovnike tokom praznika uključujući i tokom verskog posta.

Pritvorenici su mogli da podnesu prigovore i zahteve za istrage sudskim vlastima i Instituciji ombudsmana bez cenzure preko anonimnih kutija u devet od deset zatvora. Tokom prvih devet meseci godine, zatvorenici su podneli 112 pritužbi Instituciji ombudsmana. Zatvorenici su rekli predstavnicima KRCT da nemaju poverenja u interni sistem pritužbi. Po navodima zatvorskih zvaničnika, delovi zatvora Dubrava nisu imali formulare za pritužbe četiri meseca. Posmatrači stanja u zatvorima su prijavili da Kazneno-popravna služba ima sistemski problem u pogledu prebacivanja zatvorenika iz jedne ustanove u drugu bez obaveštavanja zatvorenika ili mogućnosti da zatvorenici ulože žalbu na odluke.

Zatvorenici i socijalni radnici okarakterisali su Komisiju za uslovni otpust kao "slabu" jer ne uspeva da rešava zahteve za ranije puštanje i zbog nejasnoće u obrazloženjima za odbijanje zahteva.

Nezavisno praćenje: Vlada nije dozvolila posete nezavisnim nevladinim posmatračima ljudskih prava sve do 14. maja, kada je Kazneno- popravna služba potpisala sporazum o saradnji s dve primarne lokalne nevladine organizacije (NVO) koje prate rad u zatvorima, KRCT i Centrom za odbranu ljudskih prava i sloboda. Ministarstvo pravde je na početku ograničilo pristup prostorijama kazneno- popravne službe novembra 2013. zbog kako navode NVO njihovih kritičkih izveštaja. Ministarstvo pravde je s druge strane tvrdilo da je ograničenje bilo zbog isteka dozvole pristupa nevladinih organizacija.

Poboljšanja: U maju novi pritvorni centar sa maksimalnim obezbeđenjem je otvoren blizu Podujeve/Podujeva koji može da primi do 390 zatvorenika. Posmatrači su mu dali visoke ocene u pogledu bezbednosti, rekreativnih objekata i infrastrukture, ali su kritikovali upravnike zbog toga što su branili zatvorenicima da napuštaju svoje celije posle 16 časova. U ovom objektu je od decembra bilo 82 zatvorenika, koje je imalo 140 pripadnika osoblja. Po navodima KRCT, ova situacija je pokazala slabu raspodelu resursa u zatvorskom sistemu koja je stvorila poteškoće na drugim mestima. Po navodima Euleksa, Kazneno- popravna služba Kosova je investirala 600,000 evra (\$750,000) u pritvorni centar u severnoj Mitrovici/Mitrovici.

Vlada je delimično renovirala zatvorsku kuhinju u Dubravi, ali joj i dalje nedostaje neka osnovna oprema. Vlasti su u septembru prebacili prvih osam zatvorenika u novi zatvorski psihiatrijski blok bolnice u Prištini. KRCT je izvestio da je blok bio u stanju da omogući odgovarajuće lečenje pacijentima sa duševnim poremećajima.

d. samovoljno hapšenje ili pritvaranje

Ustav i zakon zabranjuju samovoljno hapšenje i pritvaranje i Vlada, Euleks i Kosovske snage (KFOR) odnosno NATO predvođene međunarodne mirovorne snage su generalno poštovale te zabrane.

Uloga policije i bezbednosnog aparata

Lokalne bezbednosne snage uključuju Kosovsku policiju i Kosovske bezbednosne snage (KBS). Zakon propisuje da policija funkcioniše pod ovlašćenjem Ministarstva unutrašnjih poslova. Tokom godine, većina bezbednosnih snaga na severu Kosova su prešle pod vladinu kontrolu kao deo dijaloga između Srbije i Kosova potpomognut Evropskom unijom. Euleks je imao mandat da nadgleda, konsultuje i stručno savetuje lokalne pravosudne institucije i organe za sprovođenje zakona i takođe je imao neke operativne odgovornosti. Euleks je imao ograničen i definisan mandat za policijske operacije sa ograničenim izvršnim vlastima u slučajevima organizovanog kriminala, korupcije na visokom nivou, ratnih zločina, pranja novca, finansiranje terorizma i međunarodne policijske saradnje. Takođe je bio uključen u operacije zaštite svedoka u koordinaciju sa policijom. Pošto su vladine institucije preuzele veći broj predmeta, izvršna uloga Euleksa se postepeno smanjivala u skladu sa razmenjenom službenom korespondencijom između vlade i Evropske unije.

Policija je održavala unutrašnju bezbednost, podržana Euleksom kao drugom interventnom instancom i Kforom kao trećom interventnom instancom. Civilne vlasti održavale su efikasnu kontrolu nad Kosovskom policijom i Kosovskim bezbednosnim snagama. Bilo je nekih izveštaja da je policijsko osoblje počinilo zloupotrebu ljudskih prava.

Osoblje Euleksa i Kfora su generalno delovali sa imunitetom od pravnog sistema zemlje, ali su bili podložni disciplinskim merama svojih misija i njihovih odnosnih zemalja. Nije bilo izveštaja zloupotrebe od strane Euleksa ili Kfora.

Vlada je istražila zloupotrebe i korupciju, iako mehanizmi za to nisu bili jednako efikasni širom zemlje. Zakon predviđa da policija deluje pod ovlašćenjima Ministarstva unutrašnjih poslova. Većina lokalnih bezbednosnih snaga u severnom Kosovu prešla je pod kontrolu vlade kao deo Briselskog dijaloga između Kosova i Srbije pod medijacijom Evropske unije.

KBS je lakše opremljena bezbednosna i civilna odbrambena snaga koju nadgleda KFOR, a koja funkcioniše u skladu sa civilnim ovlašćenjima Ministarstva za kosovske bezbednosne

snage. Vlada je u martu usvojila tranziciju KBS na Oružane snage Kosova, ali su potrebne ustavne promene pre nego što se počne sa procesom tranzicije.

U prvih deset meseci u godini, Policijski inspektorat Kosova (PIK), nezavisno telo pri Ministarstvu unutrašnjih poslova je preispitao 1,095 žalbi građana o policijskom ponašanju i preduzeo mera da ih prosledi odgovarajućim institucijama na dalju istragu. PIK je prosledio 552 od ovih slučaja Jedinici za profesionalne standarde Kosovske policije koje je kvalifikovao kao disciplinske povrede. Preostalih 198 pritužbi je kvalifikovao kao krivične slučajeve. Od novembra je bilo 250 pripadnika policijskog osoblja koje je bilo pod istragom.

PIK je istražio teške disciplinske povrede i izrekao administrativne kazne za te povrede. Inspektorat je do novembra otvorio 840 predmeta uključujući slučajeve neposlušnosti i oštećenja ili gubitka policijske imovine dok je 353 prethodnih predmeta ostalo pod istragom.

Procedure hapšenja i postupanje prema pritvorenicima

Zakon propisuje da policija može da uhapsi lica pomoću naloga za hapšenje na osnovu dokaza koji je izdao sudija ili tužilac, osim u slučaju kada je izvršenje krivičnog dela u toku. U skladu sa zakonom tužioci moraju da optuže lica u roku od šest sati od trenutka hapšenja na jeziku koje lice razume. Organi moraju da uhapšena lica izvedu pred sudiju u roku od 48 časova ili da ih puste na slobodu. Vlasti moraju da osiguraju da pritvorena lica imaju neodložan pristup advokatu po svom izboru ili da im advokata obezbedi država. Osumnjičeni imaju pravo da se brane čutanjem i da odbiju da odgovore na svako pitanje osim na ona koja se tiču utvrđivanja njihovog identiteta, da imaju pravo da dobiju besplatnu pomoć tumača i da dobiju medicinsko ili psihijatrijsko lečenje. Policija ne sme osumnjičenim licima da uskrati sredstva i prava na komunikaciju.

Nakon prvog rešenja, sud može da drži lica u istražnom zatvoru 30 dana od dana hapšenja i može da produži trajanje istražnog zatvora do godinu dana bez podignute optužnice. Nakon podizanja optužnice i sve do završetka sudskog postupka samo pretresni sudija ili pretresno veće mogu da odrede ili ukinu pritvor. Zakon dozvoljava sudiji da odredi i kućni pritvor, oduzimanje putnih dokumenata i prošireno korišćenje jemstva kao alternative istražnom zatvoru. Okriviljena lica takođe mogu da ulože žalbu na svoj pritvor, a pritvorena lica da ospore zakonitost svog pritvaranja. Nezakonito pritvorena okriviljena lica takođe mogu da podnesu zahteve za obeštećenje.

Policija je u nekim slučajevima dok je bila maskirana ili na tajnom zadatku generalno izvršila većinu hapšenja koristeći naloge za hapšenje. Nije bilo potvrđenih prijava da je policija zloupotrebila 48 časovno pravilo i državni tužioci su generalno ili uručili uhapšenim licima dokumenat sa obrazloženim razlogom hapšenja ili su ih pustila na slobodu. Zvaničnici su uglavnom ispoštivali zahtev za blagovremeno raspoređivanje predmeta, ali KRCT je izvestio da su se pritvorena lica povremeno suočavala sa odlaganjima kada advokati nisu bili na raspolaganju do narednog jutra po pritvaranju lica. Sudovi su retko koristili jemstvo.

Nevladine organizacije su izvestile da vlasti nisu dozvolile uvek svim pritvorenim licima da kontaktiraju advokate po svom prvom hapšenju i da su u nekim slučajevima dozvoljavali konsultacije sa advokatom samo kasnije kada su policijski istražitelji započeli zvanično ispitivanje. U nekoliko slučajeva, zvaničnici su navodno omogućili pritvorenim licima advokata samo nakon zvaničnog ispitivanja, a neka pritvorena lica su se žalila da su imala svoj prvi kontakt sa advokatom tek po njihovom pojavljivanju na sudu, iako su tražili advokata odmah po svom hapšenju.

Jedanaest pripadnika Regionalne operativne jedinice za podršku (ROSU) su 8. aprila što je slično SWAT timu odnosno elitnoj taktičkoj jedinici izvedeni na suđenje na osnovu optužbi da su maltretirali civile na službenoj dužnosti. Slučaj je pokrenut nakon što je policija uhapsila 10 kosovskih Srba iz Leposaviq/Leposavića koji su bili u opštini Gračanica/Gračanica januara 2013. koju su posećivali tokom Srpskog pravoslavnog Božića. Policija i policajci ROSU prebacili su pritvorenike u pritvor u Prištini i navodno ih tukli i izvrgavali ruglu. Decembra 2013. nakon istrage policijskog inspektorata i u konsultaciji sa Euleksom, tužilaštvo u Prištini je optužilo osoblje ROSU. Suđenje je i dalje trajalo 17. novembra. U skladu sa zakonom, svi policijski službenici koji su bili uključeni su bili raspoređeni na druge dužnosti čekajući ishod suđenja.

Istražni pritvor: Dugo trajanje pritvora, kako pre, tako i tokom sudskog postupka ostaje i dalje problem. Zakon dozvoljava sudiji da odredi istražni pritvor, ako postoji dobro osnovana sumnja da će lice verovatno uništiti, sakriti ili krivotvoriti dokaze, uticati na svedoke, pobeći, ponovo izvršiti krivično delo, ili se uključiti u izvršenje drugog krivičnog dela ili se ne pojaviti na sudskom postupku. Sudije su rutinski koristile sudske pritvore bez traženja dokaznog obrazloženja.

U okružnom sudu u južnoj Mitrovice/Mitrovici čije je privremeno sedište u Vushtrri/Vučitrnu dugi pritvori u trajanju od osam meseci ili više ostaju i dalje problem. Vlasti su redovno produžavale pritvor okrivljenima koji su čekali na suđenje tokom perioda kada je sud funkcionišao sa ograničenim kapacetetom. U avgustu 6 lica, uključujući tri maloletnika ostali su u istražnom pritvoru čekajući na saslušanje u svojim predmetima.

Sudska neefikasnost i korupcija su bili među faktorima koji su uticali na odlaganja u suđenjima.

Amnestija: Predsednica je 17. februara pomilovala dve osobe na šestu godišnjicu nezavisnosti zemlje. U skladu sa Zakonom o amnestiji koji je povezan sa Briselskim dijalogom, tužiocu su amnestirali od krivičnog gonjenja 1,957 osoba, više od dve trećine njih koji su se suočavali sa optužbama za posedovanje ilegalnog oružja. Organizacije građanskog društva su kritikovale zvaničnike države što nikada nisu pomilovali ženu.

e. Uskraćivanje prava na pravično i javno sudenje

Ustav propisuje nezavisno sudstvo, ali sudstvo nije uvek obezbedilo propisan proces i Izveštaj o ostvarenom napretku Kosova Evropske komisije za 2014. opisao je pokušaje da se utiče na istrage i sudske predmete kao ozbiljnu zabrinutost koja zahteva kaznu. Izveštaji o korupciji u sudstvu su i dalje bili prisutni, a sudski sistem je ostao neefikasan. Po rečima Sudskog saveta Kosova više od 100,000 građanskih i krivičnih predmeta je čekalo na suđenje, više od 100,000 postupanja potrebnih sudskim odlukama su čekali na izvršenje i 200,000 prekršaja su čekali na prosuđivanje.

Postojao je efikasan mehanizam za disciplinski postupak sudija i tužioca. Vlasti su generalno poštovale sudske naloge.

Euleks je nastavio da učestvuje u sudskom sistemu. Šef Specijalnog tužilaštva sa nadležnošću nad teškim krivičnim delima, uključujući trgovinu ljudima, zločine protiv čovečnosti, pranje novca, ratnih zločina i terorizma imao je tužioca Euleksa kao zamenika. U skladu sa razmenjenom službenom prepiskom između Vlade i EU koja je produžila mandat Euleksa, tužioc Euleksa mogu da nastave da postupaju nezavisno ili zajedno s domaćim tužiocima u skladu sa važećim zakonom. 38 međunarodnih sudija je bilo zaposleno preko Euleksa koji je pružao podršku domaćim sudijama, uključujući troje sudija u Ustavnom судu, osmoro sudija u Specijalnoj komori Vrhovnog suda, desetoro sudija u Žalbenom судu i desetoro sudija u mobilnoj jedinici za osnovne sudove i sedmoro sudija u Osnovnom судu u Mitrovice/Mitrovici sa sedištem u Vushtrri/Vučitrnu. Kao što je predviđeno u službenoj korespondenciji, domaće sudije su nastavile da preuzimaju odgovornosti od Euleksa.

Visoka predstavnica Evropske unije Frederika Monjerini je 10. novembra imenovala Žan Pol Žaka kao nezavisnog pravnog eksperta da preispita rešavanje javnih optužbi za korupciju unutar Misije Euleksa koje je bivša službenica obelodanila 27. oktobra. Šef Misije Euleksa Gabrijel Meuči je 6. novembra izjavio da je preispitivanje pokazalo nultu toleranciju Misije prema korupciji.

Kao deo kontinuirane primene dijaloga sa Srbijom, paralelni sudovi koje je Srbija izdržavala u severnim opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom obustavili su svoje funkcionisanje. Međutim, normalizacija situacije čekala je na sporazum o pravosudnim pitanjima između dve strane.

Sudske postupci

Zakon propisuje pravično i nepristrasno suđenje i sudstvo se generalno pridržavalo zakona. Suđenja su javna, a zakon za okrivljene propisuje prepostavku nevinosti, pravo da budu blagovremeno obavešteni detaljno o optužbama, prisutni na svojim suđenjima, da se brane čutanjem i da ne budu primorani da svedoče ili priznaju krivicu, da se suoči sa svedocima optužbe, imaju uvid u dokaze i da imaju pravnog zastupnika. Optužena lica imaju pravo da

podnesu žalbu. Država ne koristi porotna suđenja. Ova prava se odnose na sve građane bez izuzetaka.

Komisija za pravnu pomoć koja je nezavisna vladina agencija, pružala je besplatnu pravnu pomoć licima sa niskim prihodom. Većina pomoći koju je komisija pružila tokom godine odnosila se na građanske ili upravne stvari. Glavno državno tužilaštvo je takođe imalo Odsek za pružanje pomoći žrtvama koji je pružao pomoć u pristupi pravdi žrtvama zločina. Ovaj odsek je takođe pružao besplatnu pravnu pomoć žrtvama svih krivičnih dela sa posebnim fokusom na žrtve nasilja u porodici, žrtve trgovine ljudima, zlostavljanje dece i žrtve silovanja. Ovaj odsek je radio sa 15 kancelarija širom zemlje i pružao je pomoć 24 časova dnevno. Glavno državno tužilaštvo nastavilo je sa primenom novog standardnog operativnog postupka da pruži podršku žrtvama porodičnog nasilja i svojim zastupnicima.

Ministarstvo zdravlja je takođe imalo odsek za integraciju sudstva koji je rešavao probleme koje utiču na manjine. Ministarstvo je imalo 11 kancelarija za veze sa sudovima za pružanje pomoći manjinskim zajednicama u područjima sa većinskim srpskim stanovništvom prateći ih do sudova, podnoseći sudovima dokumentaciju u njihovo ime i pružajući informacije i pravnu pomoć izbeglicama i raseljenim licima.

Specijalno tužilaštvo Euleksa nadgleda predmete ratnih zločina. Euleks može da istraži i sudi u predmetima ili nezavisno ili kada je odgovarajuće zajedno sa kosovskim kolegama.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izveštaja o političkim zatvorenicima ili pritvorenicima.

Građanske parnice i pravni lekovi

Bilo je pravnih lekova za povrede ljudskih prava, ali žrtve nisu bile u mogućnosti da ostvare ove resurse zbog komplikovanih birokratskih procedura i velikog broja zaostalih sudske predmeta koji čekaju na rešavanje. Pojedinci mogu da se žale sudovima kako bi zatražili obeštećenje ili prestanak trajanja povrede ljudskih prava. Pojedinci su se obraćali Ustavnom судu za preispitivanje njihovog prava na propisan proces. Iako zemlja nije potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima i stoga nije predmet nadležnosti Evropskog suda za ljudska prava, Ustav jasno uključuje standarde konvencije i pojedinci mogu da daju predstavku Ustavnom судu o povredi prava iz konvencije.

Restitucija imovine

Vlada je nastavila da čini nastojanja prema rešavanju restitucije imovinsko-pravnih predmeta. Konfuzna mešavina zakona, uredbi, administrativnih uputstava i sudske prakse kao i nezakonito ponovno zauzimanje imovine i višestruku potraživanja za istu imovinu

iskomplikovali su rešavanje imovinsko-pravnih predmeta.

Kosovska komisija za imovinska potraživanja koja funkcioniše pod okriljem Kosovske agencije za imovinu (KAI) ocenjuje zahteve koji su nastali kao rezultat kosovskog sukoba. Komisija je do novembra donela rešenja u 42,687 od ukupno 42,753 evidentiranih zahteva. Broj je uključio 648 povučenih zahteva od strane potražioca i 307 koje je komisija odbacila kao izvan svog mandata. Vlasti su obavestile potražioce o nalazima u 40,347 rešenih predmeta. U isto vreme komisija je izjavila da KAI nije izvršio 13,446 svojih odluka. Do 13. novembra Izvršni sekretarijat KAI je primio 1,039 žalbi na svoje odluke i prosledio je 809 tih žalbi Vrhovnom sudu na dalje postupanje.

Kosovska agencija za imovinu je imala poteškoće prilikom izvršenja svojih odluka kada je iseljavala lica koja su bespravno zauzela imovinu posebno gde kosovski Srbi i kosovski Albanci često odbijaju da napuste imovinu koja je u zakonskom vlasništvu one druge etničke grupe. Agencija je češće upućivala slučajeve "serijskog ponovnog zauzimanja" u kojima stanari koji su iseljeni iz imovine koja zakonski ne pripada njima i koji su se ponovo useljavali u istu tužiocima i policiji na dalje postupanje.

Kosovskoj agenciji za imovinu nedostajali su neophodni fondovi za obeštećenje u 143 predmeta u kojima je odlučila Direkcija za imovinsko-pravna pitanja u korist lica koja su vršila potraživanja, a koja su izgubila svoju imovinu početkom devedesetih godina zbog sistematske diskriminacione prakse koja se nasumično primenjivala u to vreme. Agenciji su takođe nedostajali fondovi za uklanjanje ilegalno sagrađenih objekata na zemljištu nakon što su imovinska prava vlasnika potvrđena.

Zaostala imovinska potraživanja u opštinskim sudovima su ostala velika. Pri kraju godine ostalo je otprilike 7,000 nerešenih predmeta koji su isključivo predstavljali novčana potraživanja kosovskih Srba za nenastanjuvu imovinu oštećenu ratom. Dalje, zemlji je nedostajao efektivan sistem koji bi omogućio raseljenim etničkim Srbima da podnesu imovinske zahteve i ostala potraživanja van zemlje.

f. Neosnovano ugrožavanje nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

Ustav i zakon zabranjuju takve radnje i Vlada, Euleks i Kfor su uopšteno poštovali te zabrane.

Deo 2. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su :

a. Sloboda govora i štampe

Ustav i zakon propisuju slobodu govora i štampe. Iako je Vlada generalno poštovala ova prava bilo je izveštaja koji su ukazivali na to da su javni zvaničnici, političari i privredni subjekti zastrašivali predstavnike medija. Mediji su se takođe susretali sa poteškoćama pri dobijanju informacija od Vlade i javnih institucija što je dalje bilo produbljeno neuspehom Vlade da od

2010. imenuje svog portparola.

Ustav propisuje Nezavisnu komisiju za medije, nezavisno telo čija je glavna odgovornost da uređuje frekvencije emitovanja, izdaje licence javnim i privatnim emiterima i propiše i primeni praktične politike u oblasti radio-difuzije. Skupština je tokom marta i aprila naimenovala tri nova poverenika što je ukupno dovelo do pet poverenika, ali dve pozicije su ostale upražnjene. Kao rezultat toga, komisija je poboljšala funkcionalnost, ali je bila ograničena u svojim sposobnostima.

Sloboda štampe: Nezavisni mediji su bili aktivni i izražavali su raznolike stavove uglavnom bez ograničenja, iako je bilo prijava da su se nastavili verbalni pritisci vladinih zvaničnika i privrednih subjekata povezanih sa vladom na vlasnike medija da ne objavljuju određene priče ili materijale. Rastuće finansijske poteškoće uticale su na uređivačku nezavisnost i novinarski profesionalizam kako štampanih tako i televizijskih medija podložnim spoljašnjem uticaju i pritiscima.

Neke samoodržive medijske kuće su usvojile uređivačku politiku i politiku emitovanja nezavisno od političkih i poslovnih interesa. Medijske kuće sa manje finansijskih resursa su ponekad prihvatale finansijsku podršku iz raznih izvora u zamenu za pozitivno izveštavanje ili za ne objavljivanje negativnih priča koje bi mogле da učine nažao interesima osnivača.

Javni emiteri su imali veći pristup prihodima od štampanih medija. Javnost je videla štampane medije kao nezavisnije, ali manje stanice su istakle da su se sve više suočavale sa rizikom da budu zatvorene i da se sve više oslanjaju na ograničena spoljna finansiranja. Internet mediji koji rade bez uredbe i dalje su vršili pritisak na medijske kuće ponovnim objavljivanjem članaka iz štampanih medija ili dugih internet izvora bez priznavanja navedenih izvora.

Skupština je kontrolisala budžet javnog servisa Radio televizije Kosova (RTK). Zakon propisuje uređenje sadržaja RTK programa i propisuje da najmanje 15 odsto RTK programske šeme, uključujući udarni termin, bude posvećen manjinskim zajednicama na njihovim jezicima na srazmernoj osnovi. Zakon propisuje da drugi javni televizijski kanal, RTK 2 emituje najmanje 15 odsto svog sadržaja na ostalim nesrpskim manjinskim jezicima. RTK 2 se isključivo emituje preko kablovskih operatera jer nema dozvolu za emitovanje preko zemaljske frekvencije.

Albert Kastrati, Gani Latifi i Driton Dili su se izjasnili krivim 4. marta za nanošenje štete na imovinu i povredu jednakog statusa stanovnika nakon što su napali osoblje i imovinu Magazina *Kosovo 2.0* tokom promotivnog događaja u 2012. Pretresni sudija Osnovnog suda u Prištini je izrekao okriviljenom uslovnu kaznu u trajanju od godinu dana.

Nasilje i uznemiravanje: Udruženje profesionalnih novinara Kosova (UPNK) i medijske kuće su prijavili devet slučajeva tokom godine u kojima su vladini zvaničnici ili poslovne interesne grupe zloupotrebile slobodu štampe, uključujući fizičke napade, verbalne pretnje

upućene novinarima pritiskajući medijske kuće da ne objave određene materijale i opstruišući rad novinara.

Sovran Silja je navodno 27. oktobra izbo nožem novinara TV Klan Kosova Miljota Hasimja u vrat kao odmazdu za izveštaj koji je novinar objavio u vezi njega. Vlasti su uhapsili Silju na mestu zločina. Premijer Hašim Tači okarakterisao je napad "netolerantnim jer je ugrozio slobodu izražavanja i mišljenja." Glavni sekretar Medijske organizacije jugoistočna Evropa, Oliver Vujović okarakterisao je napad kao ozbiljno kršenje slobode štampe.

Tri novinara iz Agencije Frans Pres (AFP), portala *Express news* i novina *Koha Ditore* su 2. juna pretrpeli povrede u južnoj Mitrovici/Mitrovici kao rezultat nasilnog protesta na mostu *Austerlitz*. Vlasti su podigli optužbe protiv navodnih učiniova fizičkog napada na fotografa AFP, dok su nastavili da istražuju navode napada na reportera *Koha Ditore*.

NVO Izveštači bez granica su 3. septembra dali saopštenje u kojem traže od Ministarstva unutrašnjih poslova da zaštitи novinare portala *Express news* koji su izveštavali odnosno pisali o političkom Islamu. Po navodima Izveštača bez granica i Udruženje novinara Kosova, novinari su primili nekoliki pretnji smrću od radikala. Novinar *Indeksonline* je 17. septembra primio pretnje smrću nakon intervjuja obavljenog 16. septembra tokom kojeg je kritički govorio o radikalnom Islamu unutar zemlje. Policija je istraživala slučaj. Institucija ombudsmana je 23. septembra saopštila da pretnje novinarima čine povredu slobode medija.

Dana 12. septembra po treći put, lica su uklonila i oštetila memorijalnu plaketu blizu mesta Rahovec/Orahovca koja je postavljena na sećanje novinara radio Prištine kidnapovanog tamo 1998. godine. Do 1. decembra, policija nije locirala niti otmičare niti one koji su oskrnavili spomenik.

UPNK je naveo da su se mnogi novinari žalili na to da ih urednici i rukovodioci medijskih kuća sprečavaju da ili objave ili emituju priče koje kritikuju vladu ili određenog zvaničnika zbog naklonosti urednika ili veza sa određenim višim vladinim funkcionerima. U nekim slučajevima urednici su navodno pretili da će da otpuste novinare ako napišu priče koje kritikuju vladu. Neki novinari su se žalili da su ih urednici sprečavali da napišu priče o korupciji na visokom nivou u vladu.

Cenzura i ograničavanje sadržaja: Iako nije bilo izveštaja o neposrednom cenzurisanju štampanih ili elektronskih medija, novinari su tvrdili da su pritisci političara i organizovanog kriminala često dovodili do samocenzure. Neki novinari su se suzdržali od kritičkog istraživačkog novinarstva plašeći se za svoju fizičku bezbednost i svoje radno mesto. Novinari su povremeno dobijali određene finansijske beneficije u zamenu za pozitivno izveštavanje ili napuštanje istrage, a vladini zvaničnici su sumnjali da su kriminalci verbalno pretili nekim novinarima za negativno izveštavanje. Po navodima nekih urednika, vladine agencije i kompanije su povukle svoje oglašavanje iz novina koje su objavljivale materijal koji ih kritikuje.

Slobodno korišćenje interneta

Vlada nije ograničavala ili prekidala pristup internetu ili cenzurisala sadržaj na internetu i nije bilo kredibilnih izveštaja da je vlada nadgledala privatnu korespondenciju preko interneta bez propisnog pravnog ovlašćenja.

Skoro sve urbane oblasti imale su potpun pristup internetu, sa manjom pokrivenošću u ruralnim područjima. Regulatorni organ za elektronske i poštanske telekomunikacije je u junu izvestio da je u novembru 58 odsto svih domaćinstava imalo pristup internetu, dok je Internet World Stat izvestio da je 2013. god. 76.6 odsto zemlje koristilo internet.

Sloboda naučnog i umetničkog stvaralaštva

Nije bilo vladinih ograničenja u akademskim slobodama ili kulturnim dešavanjima.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav i zakon propisuju slobodu okupljanja i Vlada, Euleks i Kfor su uopšteno poštovali ovo pravo. Zakon o javnom okupljanju zahteva od organizatora da obavesti policiju 72 časa pre održavanja protesta. Policija mora da obavesti organizatore protesta u roku od 48 časova ukoliko je njihov zahtev prihvaćen.

c. Sloboda veroispovesti

Vidi Izveštaj Državnog sekretarijata pod nazivom *Međunarodne verske slobode* na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja, interno raseljena lica, zaštita izbeglica i lica bez državljanstva

Zakon propisuje slobodu kretanja u zemlji, putovanje u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju i Vlada i Euleks su generalno poštivali ova prava. Međutim, međuetničke tenzije, blokade na putevima koje su postavili tvrdolinijaši i realne i opažene bezbednosne zabrinutosti ograničile su slobodu kretanja. Bezbednosne zabrinutosti su takođe ograničile veliki broj raseljenih kosovskih Srba koji su tražili da se vrate.

Vlada je sarađivala sa Kancelarijom Visokog komesarijata UN-a za izbeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama u pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama povratnicima, azilantima, osobama izloženim riziku da postanu apatridi i ostalim manjinskim zajednicama u težem položaju.

Kosovska policija je procenila bezbednosnu situaciju kao stabilnom, ali krhkom. Pripadnici svih etničkih zajednica nastavili su i dalje uglavnom da putuju unutar ili između područja gde

njihova grupa čini većinu.

Kretanje u zemlji: Uklonjene su neke putne barikade koje su 2013. i ranijih godina napravili Srbi sa severa Kosova, ali lokalni zvaničnici kosovskih Srba nastavili su da sprečavaju slobodu kretanja. Građevinsko preduzeće sa sedištem u Srbiji je 18. juna uklonilo barikade postavljene još 2011. godine, koje su se nalazile pored mosta *Austerlitz*, između severne i južne Mitrovice/Mitrovice, ali se saobraćaj odvijao svega nekoliko sati. Sledеćeg dana radnici pod nadležnošću severne Mitrovice i zvaničnika vlasti Srbije podigli su novu barikadu. Zvaničnici Srbije su 9. jula nadgledali početak gradnje pešačke zone kojom bi se efektivno prekinulo saobraćanje vozila preko mosta. Kosovski Albanci koji žive u Bošnjačkoj mahali u severnoj Mitrovici postavili su dve betonske žardinjere i nacionalističke simbole na zasebnim lokacijama, time ometajući, ali ne sprečavajući kretanje. Do kraja novembra EU je nastojala da posreduje u iznalaženju rešenja kojim bi se ponovo uspostavila sloboda kretanja i očuvala bezbednost.

Drugde u zemlji povremeni slučajevi nasilja i zastrašivanja i dalje su ograničavali slobodu kretanja. Albanski demonstranti sa Kosova sprečili su srpske pravoslavne hodočasnike da dođu u Gjakove/Đakovicu na bogosluženje za Božić i Veliku Gospojinu. Albanski demonstranti na Kosovu su 28. avgusta blokirali put autobusima iz Srbije koji su prevozili hodočasnike i interno raseljena lica (IRL), sprečivši ih da dođu do srpske pravoslavne crkve u selu Mushutishte/Mušutiše, a policija je uhapsila manji broj demonstranata zbog pokušaja ometanja službe u crkvi.

Interni- raseljena lica (IRL)

Po podacima UNHCR-a procenjeni broj raseljenih lica je ostao veoma visok. Do oktobra u zemlji bilo 17,227 lica evidentiranih kao raseljena lica kao posledica sukoba iz 1998-99. i potonjeg nasilja. Ova broj je uključio i 9,369 kosovskih Srba, 7,115 kosovskih Albanaca, 280 kosovskih Roma, 242 kosovskih Aškalija, 188 kosovskih Egipćana, 15 kosovskih Goranaca, sedam kosovskih Bošnjaka i 11 osoba ostale etničke pripadnosti. U 36 kolektivnih centara bilo je 276 interni raseljenih porodica sa ukupno 643 osoba. Po rečima Centra za praćenje internog raseljenja značajan broj kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana je ostao neregistrovan. Mnogi od njih su živeli u neformalnim naseljima bez struje i ostalih osnovnih usluga.

Veliki broj raseljenih lica i dalje traži trajna rešenja u susednim zemljama. Od oktobra, prema statističkim podacima zemalja domaćina datim UNHCR-u, njih je u Srbiji 90.000, u Makedoniji 936 i u Crnoj Gori 6.164. Oko 8.000 IRL, prvenstveno kosovskih Srba, saopštilo je UNHCR-u svoju zainteresovanost za dobrovoljnim povratkom u zemlju.

Prema UNHCR-u, 25,636 lica dobrovoljno se vratilo u zemlju od 2000. godine. U prvih 11 meseci ove godine vratilo se 440 lica.

Proces povratka i dalje je hronično otežan bezbednosnim incidentima i protivljenju primajuće

zajednice da prihvate manjinske povratnike, naročito u Obiliću, Mamuši, Dečanima, Đakovici i Severnoj Mitrovici. Specijalni izvestilac UN-a za ljudska prava interna raseljenih lica utvrdio je da bezbednost nije dovoljno dobra, da nisu adekvatno zaštićena prava povratnika, da su nerešeni imovinski i zahtevi za rekonstrukciju, da je ograničena mogućnost korišćenja javnih usluga i da nema dovoljno ekonomskih mogućnosti, što su sve prepreke za povratak. Nedovoljna bezbednost i marginalizovanje povratnika često je uzrokovala sekundarno raseljavanje. Posmatrači su izvestili da su primarni činioci koji podstiču povratak bili teški uslovi života u zemljama raseljenja i nemogućnost IRL/izbeglica da se integrišu u tim zemljama.

Ministarstvo za zajednice i povratak je od novembra pružilo pomoć za 440 raseljenih lica da se vrate u zemlju i izgradilo je 37 kuća. Ministarstvo je takođe pružilo pomoć povratnicima u kupovini stoke, poljoprivredne opreme i nameštaja i pružilo je pomoć u pribavljanju pravnih dokumenata i kredita radi otvaranja malih preduzeća. Budžet Ministarstva za pomoć povratnicima iznosio je 7,2 miliona evra (9 miliona američkih dolara) za ovu godinu, što je iznos koji međunarodni donatori nisu smatrali dovoljnim da se zadovolje sve potrebe. Neadekvatna podrška i pomoć u reintegraciji za dobrovoljne manjinske povratnike i dalje je bila faktor koji doprinosi sekundarnom raseljavanju i nezakonitoj migraciji, naročito za zajednice kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana.

Vlada je u julu usvojila Strategiju za zajednice i povratak za period od 2014. do 2018. godine, kojom se poziva izradu pravnog okvira za IRL. Ministarstvo za zajednice i povratak formiralo je radnu grupu koja će predlagati nove zakone i procedure. U septembru je Zajednička služba za profilisanje IRL iz Ženeve, u Švajcarskoj, počela da prikuplja informacije radi pružanja pomoći u ovom procesu.

Opštinske vlasti u Đakovici su 27. oktobra porušile pet kuća koje pripadaju porodici raseljenih kosovskih Srba. Vlasti su tvrdile da su poštovale odgovarajuću zakonsku proceduru i da su ti objekti bili trošni i da su predstavljali opasnost po bezbednost. Udruženje interna raseljenih kosovskih Srba iz Đakovice ustalo je protiv ove tvrdnje.

Zaštita izbeglica

Traženje azila: Zakon propisuje davanje azila ili izbegličkog statusa i vlada je uspostavila sistem za pružanje zaštite izbeglicama. Vlada je usvojila brojne uredbe da bi sprovela Zakon o azilu iz 2013. god. koji je sadržao poboljšanja u skladu sa međunarodnim standardima. Zemlja nije bila primarno odredište za tražioce azila nego je umesto toga radije bila mesto tranzita za migracione tokove.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je od avgusta ponovo primilo 2.147 nekadašnjih tražilaca azila koji su se ne svojom voljom vratili u zemlju iz zapadne Evrope.

Zemlja od septembra nije odobrila nijedan od 682 zahteva za azil obrađenih od 2008. godine. U

2013. godini i u prvih devet meseci ove godine, pet lica je dobilo dodatnu zaštitu, čime im je dozvoljeno da ostanu u zemlji. Samo je jedno lice ostalo, dok su ostala četiri napustila zemlju. UNHCR nije dobio dokumentovane slučajeve odbijanja/deložiranja ili prinudnog povratka.

Organi vlasti na graničnim ulazima nisu imali prevodilačke usluge. Prema UNHCR-u, graničnoj policiji bili su potrebni dodatni kapaciteti da unapred izvrši proveru stranaca zaustavljenih na granici. Zemlja nije usvojila procedure za procesuiranje dece koja su bez pratnje.

Nije prijavljeno da su vlasti zadržale u pritvoru tražioce azila. Međutim, vlasti su često strance zaustavljene na granici upućivale u azilantski centar, iako oni nisu zvanično iskazali nameru da traže azil niti su naveli bilo kakvu posebnu potrebu za zaštitom. U Zakonu o azilu propisuju se osnovna prava za tražioce azila i izbeglice. Ova prava takođe važe i za korisnike dodatne i privremene zaštite, koji mogu da ostanu u zemlji i da dobijaju određenu socijalnu pomoć.

Održiva rešenja: Po navodima UNHCR-a, 56 tražioca azila je podnело zahtev za međunarodnu zaštitu u zemlji tokom prvih osam meseci u godini. Odjeljenje za državljanstvo, azil i migracije i Centar za azilante su obezbedili smeštaj svim azilantima.

Lica bez državljanstva

Zvanične brojke o licima bez državljanstva nisu bile dostupne. U prvih osam meseci ove godine UNHCR je pružio pomoć za 495 neregistrovanih kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana.

U zakonu nema odredbi o diskriminaciji koja bi mogla dovesti do toga da određenim kategorijama lica ili licima bude oduzeto ili uskraćeno državljanstvo. Deca stiču državljanstvo po osnovu roditelja ili rođenjem u određenoj zemlji.

Zakonom se predviđa izdavanje putnih isprava licima bez državljanstva, a zakonima koji se odnose na građanski status omogućava im se da izvrše upis životnih događaja kao što su rođenje, brak i smrt. Sprovodenje zakona o građanskom statusu razlikovalo se od opštine do opštine, u zavisnosti od razlika u pogledu kapaciteta ili drugačijeg tumačenja zakona. Sposobnost za utvrđivanje koja lica nemaju državljanstvo i onih čije državljanstvo je neodređeno i dalje je neadekvatna.

Nepostojanje ličnih identifikacionih dokumenata je sprečilo socijalnu inkluziju dela zajednica kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana sprečavajući ih da imaju pristup javnim uslugama i lišavajući ih sposobnosti da brane svoja politička, socijalna i ekonomska prava. Neregistrovani članovi porodica nisu dobili socijalnu pomoć, penziona prava i nisu mogli da upišu imovinska prava ili da zadrže prava na nasleđenu ili prenesenu imovinu.

Agencija za civilnu registraciju Ministarstva unutrašnjih poslova je u martu produžila da ne naplaćuje takse i penale za mnoge usluge registracije za kosovske Rome, Aškalije i

Egipćane.

U maju se zemlja saglasila da sarađuje sa crnogorskim vlastima da dozvoli otplikite 500 kosovskim Romima, Aškalijama i Egipćanima koji su bili raseljeni u Crnoj Gori da se prijave za identifikaciona dokumenta i prijave decu. Biometrijski tim Ministarstva unutrašnjih poslova je posetio Crnu Goru nekoliko puta da bi registrovao ta raseljenja lica.

Deo 3. Poštovanje političkih prava: Pravo građana da promene svoju Vladu

Zakon propisuju da građani imaju pravo da promenu svoju vladu na miran način i građani imaju to pravo preko periodičnih, slobodnih i poštenih izbora na osnovu univerzalnog prava glasanja.

Srpska vlada je nastavila sa raspушtanjem ilegalnih paralelnih vladinih struktura u severnim opštinama kao deo procesa primene Briselskog sporazuma između Srbije i Kosova. Neke ilegalne paralelne institucije nastavile su pred kraj godine da rade u etnički srpskim enklavama širom Kosova.

Izbori i politička participacija

Nedavni izbori: Drugi nacionalni parlamentarni izbori u zemlji od nezavisnosti i prvi koji su sprovedeni na severu Kosova održani su 8. juna. Strani i nezavisni posmatrači ocenili su izbore kao generalno slobodne i poštene. Trideset političkih stranaka ili koalicija borilo se za glasove na izborima. Zakonom je 10 mesta rezervisano za kosovske Srbe i 10 za nesrpske manjine. Policija tužioc, izborni zvaničnici i sudske formirali su zajedničku radnu grupu za sprečavanje ponovne izborne krađe koja je upropastila izbore 2010. godine. Prema mišljenju mnogih posmatrača, nastojanja ove radne grupe, potpomognuta od strane međunarodnih i domaćih posmatrača i NVO, rezultovala su najnižim stepenom prevare od nezavisnosti. Nije prijavljen nijedan slučaj nasilja na dan izbora. Misija OEBS-a je pružila pomoć u izborima na severu Kosova.

Političke partije i politička participacija: Političke partije su delovale bez ograničenja ili spajnjog uplitanja. Politička pripadnost je igrala važnu ulogu u pristupu vladinim uslugama i socijalnim mogućnostima i mogućnostima zapošljavanja. Lojalnost klanovima je takođe igrala važnu, iako nezvaničnu ulogu u političkim organizacijama.

Učešće žena i manjina: Izborni zakon propisuje kvotu od 30 odsto za žene parlamentarce i u Skupštini sa 120 poslaničkih mesta bilo je četrdeset poslanica. Žena je bila predsednica države i žene su bile na poziciji potpredsednika vlade i na čelu vladine delegacije u dijalogu sa Srbijom.

Kvote koje su osmišljene da promovišu rodnu ravnopravnost uvećale su broj žena koje služe kao

opštinski odbornici na 338 (665 muškaraca je bilo na istim pozicijama). Među 38 opština u zemlji bila je samo jedna žena predsednica opštine i jedna žena predsednika skupštine opštine. Samo devet od 224 kandidata za predsednike opština su bile žene. Žene takođe nisu dovoljno zastupljene na pozicijama odlučivanja u opštinama. Od 315 vladinih odeljenja, muškarci se nalaze na čelu 301.

Deo 4. Korupcija i netransparentnost vlasti

Zakon propisuje krivične sankcije za korupciju zvaničnika, međutim vlada nije sprovela zakon efikasno i zvaničnici su navodno tokom godine bili uključeni u koruptivne radnje. Korupcije je ostala ozbiljan problem po rečima međunarodnih organizacija i NVO. Nedostatak efikasnog sudstva i opšta slabost u vladavini prava doprineli su ovom problemu. Takođe je postojala široko rasprostranjena percepcija javnosti o stalnoj korupciji u vlasti.

Korupcija: U sklopu vlade Kosovska agencija za borbu protiv korupcije i Kancelarija glavnog revizora dele nadležnost za suzbijanje korupcije u vlasti. Agencija je od avgusta dobila 130 prijava korupcije. Od onih koje je razmatrala 60 slučajeva je prosledila tužilaštву, 12 policiji, a 51 slučaj je zaključen zbog nedostatka dokaza.

Tužilački savet Kosova je izvestio da su tužioci imali 753 slučaja korupcije, uključujući 2, 044 lica, u prvih šest meseci ove godine. Ova brojka uključuje 458 nerešenih slučajeva iz prethodnih godina i 295 novih slučajeva dobijenih od 30. juna. Tužioci su podigli optužnicu protiv 241 osumnjičenog lica. U ovom periodu sudovi su rešili 48 slučajeva, proglašili krivim 34 lica, oslobodili krivice 5 i odbacili optužbe za 9 lica.

Tokom ove godine Kancelarija glavnog revizora izvršila je reviziju u većini ministarstava, Kabinetu predsednice i u Skupštini. Izvršila je proveru fiskalnog menadžmenta i odgovornosti u organima vlasti na centralnom nivou i u opštinskim upravama. Istragama glavnog revizora otkriveno je nekoliko kršenja zakona kojim se uređuje vođenje javnih nabavki i pravila kojima se uređuju javne finansije. Revizori su kritikovali Telo za reviziju nabavki, koje nadgleda nabavke, zbog toga što je radilo bez upravnog odbora u drugoj polovini 2013. godine, zbog prekomernog trošenja svog godišnjeg budžeta i zbog nezakonitih postupaka zapošljavanja. Revizori su utvrdili da je Telo za reviziju nabavki bilo nemarno u naplati novčanih kazni od ugovornih organa. Kancelarija glavnog revizora utvrdila je da Ministarstvo trgovine i industrije 2013. godine nije u potpunosti potrošilo svoj budžet, da je prekršilo procedure koje se odnose na plate zaposlenih i da je primenjivalo dvostrukе standarde pri produžavanju dozvola za rad. Revizori su otkrili da je Ustavni sud svojim zaposlenima isplatio bonuse za rad izvršen tokom redovnog radnog vremena.

Sudsko veće domaćih i stranih sudija je 13. marta u Osnovnom суду u Prizrenu proglašilo krivim predsednika Opštine, Ramadana Muju (*PDK*), i još pet optuženih za zloupotrebu službenog položaja ili ovlašćenja u četiri različita slučaja. Optuženi su dobili trogodišnje uslovne

kazne u vezi sa nezakonitom eksproprijacijom zemlje od strane opštinske uprave u Prizrenu. Muja je ostao predsednik Opštine i podneo je žalbu protiv presude Osnovnog suda.

Osnovni sud u Prizrenu je 9. septembra proglašio krivim bivšeg predsednika Opštinskog suda u Prištini, Nuhiju Uku, četiri sudije Opštinskog suda u Prištini, tri sudije Okružnog suda u Prištini i dva pravna zastupnika za donošenje nezakonitih sudske odluka u periodu od 2006. do 2007. godine u 15 predmeta koji se odnose na zemljište. Uka je dobio maksimalnu uslovnu kaznu. Predstavnici medija i građanskog društva ustali su protiv ove odluke, tvrdeći da je Uka pomoću nezakonitih sudske odluke dobio preko 60 miliona evra (75 miliona američkih dolara), a nije dobio nikakvu stvarnu kaznu. I Uka i tužiocu su podneli žalbu protiv presude.

Iako je korupcija ostala problem u policiji, Kosovska policija Kosova se bavila istragama i kažnjavanjem dela korupcije i u potpunosti je sarađivala sa institucijama zaduženim da ispitaju ove optužbe, kao što je PIK (Policajski inspektorat Kosova).

Prijavljanje imovinske karte: Zakon obavezuje sve visoke javne zvaničnike i članove njihove porodice da godišnje objave svoju imovinsku kartu i poreklo svoje imovine.

Pored toga, visoki zvaničnici moraju da prijave promene imovinske karte kada stupaju na javnu funkciju ili je napuštaju. Kosovska agencija za borbu protiv korupcije potvrđuje i objavljuje ove objave na svojoj internet prezentaciji. U toku godine Agencija je prijavila da je 99,7 % zvaničnika prijavilo svoje imovinsko i finansijsko stanje. Ovaj procenat uključuje zvaničnike u severnim opštinama gde je imovina prijavljena po prvi put. Organi vlasti mogu novčano kazniti zvaničnike za manja kršenja ove obaveze ili im zabraniti da obavljaju javnu funkciju u trajanju od godinu dana. Agencija je u težim slučajevima podnosila krivične prijave.

Pristup informacijama od javnog značaja: Zakon propisuje javni pristup vladinim informacijama kao i kazne za institucije i zvaničnike koji ne omoguće pristup informacijama kao što je propisano zakonom. Pristup informacijama od javnog značaja je pravo svakog građanina i vlasti mogu zakonski da odbiju pristup samo kada takvo obelodanjivanje narušava ili ugrožava nacionalne interese.

Organizacije građanskog društva su podnеле većinu takvih zahteva za ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja. Pojedini građani su retko tražili da ostvare ovo pravo. Organizacije građanskog društva su prijavile da su vladine institucije retko obezbedile informacije koje su tražile ili da su potvrđile traženu dokumentaciju. Grupe građanskog društva su takođe istakle da sudovi nisu započeli da rade na parnicama koje su podneli protiv institucija koje su ignorisale njihove zahteve za pristup dokumentima. Zabrinute grupe su smatrali da nepostojanje kazni utiče na delotvornost primene zakona. Organizacije građanskog društva su prijavile da su zvaničnici ponekad odbili njihove zahteve na osnovu toga da dokumentacija sadrži poverljive ili tajne informacije, a da nisu dali podnosiocu zahteva informacije o nazivu institucije koja je klasifikovala ta dokumenta kao poverljiva ili broj

predmeta.

GAP Institut, ekspertska organizacija je u julu javno kritikovao Ministarstvo za infrastrukturu što je pružalo ograničeni pristup ugovoru o gradnji auto puta Priština -Elez Han, kao i zbog ne obezbeđivanja prevoda na službenim jezicima zemlje.

Deo 5. Stav vlasti prema međunarodnim i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih prava

Veliki broj domaćih i međunarodnih grupa u oblasti ljudskih prava generalno su radile bez vladinog ograničenja, istražujući i objavljivajući svoje nalaze o slučajevima u oblasti ljudskih prava. Vlada je povremeno saradivala i reagovala na njihove stavove. Vlada se ponekad susretala sa posmatračima iz lokalnih NVO, odgovarala na njihove zahteve ili preduzimala radnje kao reakciju na njihove izveštaje ili preporuke.

Vladina tela za ljudska prava: Institucija ombudsmana ima nadležnost da istraži navode povrede ljudskih prava i zloupotrebu vladinih ovlašćenja. Većina posmatrača ljudskih prava je smatrala da kancelarija nije bila u potpunosti efektivna. Institucija ombudsmana je redovno sprovodila aktivnosti informisanja na terenu odnosno približavanja građanima u svim opštinama u zemlji i objavljivala javna saopštenja nakon tih značajnih dešavanja. Institucija ombudsmana je prijavila da se broj primljenih prigovara povećao u 2013. god. za 23 odsto u poređenju sa 2012. god.

Skupština nije uspela 19. marta da imenuje novog ombudsmana među predloženim kandidatima. Sami Kurteši koji je obavljao funkciju ombudsmana ostao je na čelu Institucije ombudsmana do izbora ombudsmana koji će ga naslediti na to funkciju.

Deo 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Zakon specifično zabranjuje diskriminaciju na osnovu polne, rodne pripadnosti, starosne dobi, bračnog stanja, jezika, mentalne ili fizičke invalidnosti, seksualne orientacije, političke pripadnosti ili ubeđenja, etničkog porekla, nacionalnosti, vere ili verovanja, rase, društvenog ili imovinskog statusa, mesta rođenja ili bilo koje druge karakteristike. Vlada nije efikasno sprovela ove zabrane.

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Zakon kriminalizuje silovanje, ali se konkretno ne bavi pitanjima silovanja supružnika. U skladu sa zakonom, za silovanje je zaprečena zatvorska kazna u trajanju od dve do 15 godina. Obljuba maloletnog lica bilo nasilna ili nenasilna (seksualni odnos sa licem mlađim od 16 godina) se kažnjava kaznom zatvora u trajanju od 5 do 20 godina. Za obljubu sa smrtnim ishodom je zaprečena kazna zatvora u trajanju od 10 godina do doživotne robije. Posmatrači su smatrali da u velikoj meri osobe koje su preživele silovanje

to nisu prijavile zbog kulturološke stigme koja se pridodaje žrtvama i njihovim porodicama.

Zakon zabranjuje porodično nasilje i dozvoljava pojedincima koji se osećaju ugroženim da podnesu zahtev za izdavanje naloga za određivanje mere zabrane prilaženja. U slučaju osude zatvorska kazna se kreće u rasponu od šest meseci do pet godina. Porodično nasilje nad ženama uključujući zlostavljanje supružnika je i dalje ostao ozbiljan i uporan problem. Zakon ne tretira porodično nasilje kao krivično delo izuzev u slučaju ako žrtva ne pretrpi telesnu povredu. Nepoštovanje presude građanskog suda koja se odnosi na slučaj porodičnog nasilja je krivično delo i delo koje se krivično goni. Policija je navodno reagovala na odgovarajući način na optužbe obljube i porodičnog nasilja. Policija je evidentirala tri slučaja porodičnog nasilja sa smrtnim ishodom tokom prvih deset meseci u godini.

Porodično nasilje je i dalje bilo najprisutniji oblik rodno zasnovanog nasilja gde su skoro sve žrtve bile žene. U prvih šest meseci tokom godine, 389 osoba je podnelo optužbe na porodično nasilje. Stručnjaci smatraju da je pravi broj daleko veći. Tradicionalni društveni stavovi prema ženama doprineli su visokom obimu porodičnog zlostavljanja i malom broju prijavljenih slučajeva. Advokati su tvrdili da su žrtve izbegavale da prijave slučajeve zbog nepoverenja u pravosudne institucije i zbog društvene stigme zbog prijavljivanja nasilja izvan porodice.

Kada su žrtve podnеле optužbe, policijska jedinica protiv nasilja u porodici je sprovodila istrage i prosleđivala slučajeve tužiocima. Stopa krivičnog gonjenja je bila niska, a glavno tužilaštvo i osnovna tužilaštva su naveli da je razlog tome porodična lojalnost, siromaštvo koje je ograničavalo svedočenje i veliki broj nerešenih predmeta u građanskim i krivičnim sudovima. Po rečima pravnih zastupnika žrtava neprijavljanje porodičnog nasilja se takođe javljalo zbog nepostojanja održivih opcija žrtvama uključujući mali broj sigurnih kuća, odbacivanje članova porodice i male mogućnosti zaposlenja. Kazne su se kretale u rasponu od sudske opomene do zatvorskih kazni.

Vlada je preuzela mere da poboljša svoju evidenciju o porodičnom nasilju i počela je sa sprovođenjem Akcionog plana za porodično nasilje za period 2011-14. Agencija za rodnu ravnopravnost je bila odgovorna za sprovođenje promena u politici u borbi protiv porodičnog nasilja imenujući nacionalnog koordinatora i dostavljajući redovne izveštaje vladu. Veliki broj zvaničnika je učestvovao na događajima koji su bili posvećeni priznavanju lica koja su pretrpela seksualno zlostavljanje u vezi sa sukobom krajem devedesetih godina prošlog veka.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je imalo jednu jedinicu koja se isključivo posvetila pitanjima porodičnog nasilja. Ministarstvo je obezbedilo neku finansijsku pomoć nevladinim organizacijama koje upravljaju nad deset sigurnim kućama koje pružaju utočište žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima i takođe je obezbedilo socijalnu pomoć preko svojih centara za socijalnu zaštitu. Nekoliko domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija je nastavilo sa svojim aktivnostima pružanja pomoći ženama, ali nastojanja da se identifikuju i da se pomognе

tim ženama su generalno bila ograničena tradicijom čutanja u pogledu porodičnog nasilja, seksualnog zlostavljanja i silovanja. Nijedna sigurna kuća nije funkcionala u severnom delu Kosova.

Kosovska akademija za javnu bezbednost je uključila kurseve o ljudskim pravima i radu sa žrtvama porodičnog nasilja, silovanja i trgovine ljudima u sve svoje osnovne nastavne planove programa obuke za policijske kadete. Vlasti su tokom godine održale programe obuke za 300 novih policijskih kadeta.

Osakačivanje /odsecanje ženskih genitalija (FGM/C): Zemlja nema specifične zakone protiv ovakve prakse i nije bilo izveštaja da je bilo takvih slučajeva.

Seksualno uznenimiravanje: Ne postoji specifičan zakon koji se bavi pitanjima problema seksualnog uznenimiravanja. Po navodima organizacija za prava žena, seksualno uznenimiravanje na radnom mestu je bio uobičajeni problem i žrtve to nisu prijavljivale zbog straha od fizičke odmazde ili otpuštanja sa radnog mesta. Javna svest o seksualnom uznenimiravanju je ostala niska.

Reproducitivna prava: Parovi i pojedinci imaju prava da slobodno i odgovorno odlučuju o broju, vremenskom razmaku i trenutku za donošenje na svet svoje dece i da dobiju najviše standarde reproducitivnog zdravlja bez ikakve diskriminacije, prinude i nasilja. Zakon štiti reproducitivna prava pojedinaca i parova, uključujući pravo na informisanje i pristup reproducitivnim uslugama. Vlada je generalno poštovala reproducitivna prava. Fond za stanovništvo UN-a je izvestio da je pristup informacijama u pogledu reproducitivnog zdravlja i lečenja generalno rasprostranjen i pravičan, ali da su siromašne, marginalizovane i nepismene zajednice često imale ograničeni pristup informacijama. Javno zdravstvo je pružalo ograničeno lečenje seksualno prenosivih infektivnih bolesti.

Diskriminacija: Žene imaju ista zakonska prava kao muškarci, ali njihov tradicionalni niži status u okviru porodice je uticao na ophođenje prema njima u pravnom sistemu. Agencija za rodnu ravnopravnost pri Kabinetu premijera imala je mandat da sproveđe i prati Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Zakon propisuje jednaku platu za jednak rad.

Relativno nekoliko žena je bilo na visokorukovodećim pozicijama u privrednim subjektima, policiji ili vradi. Žene su činile 42.7 odsto radne snage u vradi 2013. godine. Po navodima Registra za privredne subjekte žene su bile vlasnice nešto više od 10.5 odsto svih registrovanih privrednih subjekata (vidi deo 7. d.).

Iako zakon ne čini rodnu razliku u naslednom pravu na imovinu, muškarci su obično nasleđivali porodičnu imovinu. Zakon propisuje da oba partnera u braku i vanbračnim zajednicama imaju jednak prava da imaju i nasleđuju imovinu. Međutim, samo 8 odsto žena je posedovalo u svom vlasništvu zemlju. U retkim slučajevima, udovice kosovske Albanke, posebno u seoskim oblastima, rizikovale su da izgube starateljstvo nad svojom decom zbog običaja koji traži da se

deca i imovina prenesu na porodicu preminulog oca, dok bi se udovica vratila u svoju porodicu po rođenju. Anegdotični dokazi ukazuju na to da su neki rođaci lažno proglašavali udovice pravno nesposobnim ili duševno obolelim kako bi potraživali ili polagali pravo na njihovu imovinu.

Zapošljavanje na osnovu rodno- polne pristrasnosti: Po navodima Zavoda za statistiku Kosova 2012. godine je rodni srazmer muškaraca i žena po rođenju bio 110.7 na 100. Ostali podaci su ukazivali na to da je srazmer u ukupnom broju stanovništva iznosio 106 na 100.

Deca

Prijava rođenja: Deca stiču državljanstvo po osnovu svojih roditelja ili samim rođenjem u zemlji. Na osnovu studije koju je sproveo UNICEF 2009. godine, 8.3 domaćinstava nije registrovalo barem jedno svoje dete po rođenju. Na osnovu iste studije, 14 odsto dece iz zajednica kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana koji žive u područjima sa većinskim albanskim stanovništvom nisu registrovana ili prijavljena po svom rođenju. U područjima sa većinskim kosovsko srpskim stanovništvom, 5 odsto ove dece nije bilo propisno registrovano odnosno prijavljeno. Posmatrači su krivili kako zvaničnike tako i porodice za ove probleme u vezi prijave činjenice rođenja. Neprijavljanje generalno nije uticalo na mogućnost deteta da upiše osnovnu školu ili ostvari pravo na zdravstvenu zaštitu, ali po navodima UNICEF-a može da ima negativan uticaj na pristup socijalnoj zaštiti.

Zlostavljanje dece: Obim zlostavljanja dece u zemlji je nepoznat. UNICEF je smatrao da je neprijavljanje slučajeva zlostavljanja u velikoj meri rezultat niskog stepena javne svesti o zlostavljanju dece, nepostojanja službi koje bi bile na raspolaganju žrtvama kao i ograničeni kapaciteti vlasti da utvrdi, prijavi i uputi slučajeve zlostavljanja.

Rasni i prisilni brakovi: Zakon dozvoljava da lica mogu da se venčaju legalno sa navršenih 16 godina. Dečiji brakovi su bili retki, ali su nastavili da se praktikuju među određenim zajednicama, uključujući kosovske Rome, Egipćane i Gorance. Vlada i nevladine organizacije nisu prikupile statističke podatke o dečijim brakovima, ali su Ministarstvo lokalne uprave i Agencija za rodnu ravnopravnost pri Kabinetu premijera sprovele informacione kampanje da to obeshrabre.

Sakaćenje/odsecanje ženskih genitalija (FGM/C): Zemlja nema specifične zakone protiv ove prakse i nije bilo prijavljenih slučajeva da se ovako nešto javilo.

Ostale štetne tradicionalne prakse: Dana 8. januara, 14- godišnji dečak iz Švedske koji je bio u poseti svojim rođacima je bio ustreljen i usmrćen kao rezultat krvne osvete. Policija je uhapsila osumnjičenog u ovom slučaju. Učesnici krvne osvete su 1. avgusta u selu Marmule u opštini Gjakova/Đakovica ubili 14-godišnjeg dečaka i njegovog strica.

Seksualna eksploracija dece: Minimalna starosna dob za saglasnost na seksualni čin je 16 godina. Obljuba maloletnog lica je krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju

od pet do 20 godina u zavisnosti od okolnosti i starosne dobi žrtve. Zakon zabranjuje posedovanje, proizvodnju i distribuciju dečje pornografije. Licima koja proizvode, koriste ili uključuju dete u pravljenju ili proizvodnji pornografije je zaprećena kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godine. Distribucija, promovisanje, prenos, nudjenje ili pokazivanje dečje pornografije se kažnjava kaznom zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Posedovanje ili nabavljanje dečje pornografije se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do tri godine.

Međunarodne otmice dece: Zemlja nije strana potpisnica Haške konvencije iz 1980. godine o građanskim aspektima međunarodne otmice dece.

Antisemitizam

U zemlji je živilo nešto manje od 100 Jevreja. Tokom godine nije bilo prijavljivanja dela antisemitizma.

Trgovina ljudima

Vidite Izveštaj Državnog sekretarijata o *Trgovini ljudima* dostupan na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Lica sa invaliditetom

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju prema licima sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom u zapošljavanju, obrazovanju, prevozu, zdravstvenoj zaštiti i u drugim državnim usluga. Grupe za prava lica sa invaliditetom su prijavili da je bilo otprilike oko 200,000 lica sa invaliditetom. Uprkos zakonskom uslovu da vlada ravnopravno pruža zaštitu i usluge svim građanima, lica sa invaliditetom su trpela značajnu diskriminaciju (vidi deo 7. d.) Vlada je usvojila strategiju za period 2013-23. da unapredi prava osoba sa invaliditetom sa pratećim akcionim planom da se sprovedu promene od 2013-15. Izveštaj o ostvarenom napretku Evropske komisije za ovu godinu je istakao da Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije nije uspelo da sproveđe obaveze navedene u strategiji ministarstva da obezbedi lične asistente deci sa invaliditetom. Zakoni i programi o obezbeđivanju pristupa zgradama, informacijama ili komunikacijama nisu usvojeni. Kao rezultat toga lica sa invaliditetom nisu mogla da pristupe opštinskim zgradama, parlamentu ili mnogim bolnicama i školama. Osobe sa invaliditetom takođe nisu imale pristup javnom transportu zbog nepristupačnih autobusa. Ministarstvo rada i socijalne zaštite je bilo odgovorno za zaštitu osoba sa invaliditetom. Lica sa invaliditetom su imala prava na manje vladine socijalne isplate. Organizacija za prava lica sa invaliditetom HandiKos je prijavila da lica sa povredama kičmene moždine, mišićnom distrofijom i multisklerozom nisu imale pristup osnovnim uslugama i socijalnoj zaštiti.

Zakon propisuje zaštitu dece sa invaliditetom. Po navodima Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije sedam specijalnih rezidentnih škola pružaju obrazovanje deci sa invaliditetom i do 2. oktobra bilo je 1,239 dece sa posebnim potrebama u 76 učionica sa posebnim potrebama u redovnim školama.

Nijedan nacionalni zakon ne uređuje postupak prijema lica u psihijatrijske ustanove ili ustanove socijalne zaštite ili štiti njihova prava unutar takvih ustanova. Institucije mentalnog zdravlja su bile daleko ispod standarda. Ministarstva rada i zdravlja su imali posebne mandate u pogledu lečenja lica sa mentalnim zdravstvenim problemima. KRCT je istakao da je u izolovanim slučajevima policija pritvarala lica sa mentalnim invaliditetom bez pravne osnove. Svetska zdravstvena organizacija je procenila da u zemlji ima 14,000 lica sa mentalnim invaliditetom. Ostali posmatrači su procenili da ima otprilike 50,000 lica sa mentalnim invaliditetom koja su živela izolovanim i stigmatizovanim životima izvan ustanova.

Glavna ustanova za lica sa mentalnim invaliditetom je Specijalna ustanova u Shtime/Štimlju, kompleks sa dve rezidentne zgrade za lečenje. Tokom godine, jedna zgrada je bila namenjena za odrasle štićenike sa razvojnim ili intelektualnim smetnjama i tokom godine lečila je 63 štićenika. Druga zgrada specijalizovana za lečenje odraslih sa psihijatrijskim problemima u kojoj je bilo smešteno 65 štićenika od kojih je većina tamo živila od 1999. Vlada je takođe podržala nekoliko rezidentnih domova u zajednici za lica ometena u razvoju. Sve osim jedne su bile posvećene odraslim štićenicima sa invaliditetom.

Ministarstvo zdravlja od 2013. je vodilo osam domova za integraciju u zajednici širom zemlje pružajući bolničku negu za 75 lica sa mentalnim invaliditetom. Ministarstvo rada i socijalne zaštite je vodilo dodatnih 10 domskih zajednica sa otprilike od 10 do 15 lica koja su boravila u svakom objektu. Većina lica navodno boravi u njima dugi niz godina sa malo mogućnosti za integraciju u zajednici.

Nacionalne/ rasne/ etničke manjine

Etničke manjine koje su uključivale kosovske Srbe, Rome, Aškalije, Egipćane, Turke, Bošnjake, Gorance, Hrvate i Crnogorce su se suočile sa raznim nivoima institucionalne i društvene diskriminacije u oblastima kao što su zaposlenje, obrazovanje, socijalne usluge, upotreba jezika, sloboda kretanja, pravo na povratak svojim domovima (za raseljena lica) i ostalim osnovnim pravima. Pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana su se susreli sa stalnom društvenom i ekonomskom diskriminacijom. Često im je nedostajao pristup osnovnoj higijeni, medicinskoj zaštiti i obrazovanju i u velikoj meri su zavisili od humanitarne pomoći za puki opstanak.

Incidenata u kojima je bilo nasilja nad kosovskim Srbima povratnicima je i dalje bilo, naročito u regionu Peć i u opština Istok i Klina. U prvih 11 meseci ove godine bilo je preko 269 incidenta u kojima je bilo krađe, provala, pretnji, verbalnog uz nemiravanja i oštećivanja imovine kosovskih Srb i Srpske pravoslavne crkve, iako nisu svi neminovno prijavljeni policiji.

Krivična dela protiv zajednice kosovskih Bošnjaka događala su se u regionima Peć i Prizrena, uključujući ciljane krađe, pretnje, uz nemiravanje, oštećivanje imovine i pucanje iz vatre nog oružja prema domovima povratnika.

Bezbednosno okruženje na severu se poboljšalo, ali je ostalo nepredvidljivo. Od avgusta vlasti su zabeležili 128 incidenta u severnim opština, uključujući eksplozije, paljenje automobila, pljačke i oštećenje imovine. Većina od polovine incidenata se pojavila unutar zajednice kosovskih Srba i nisu bili etnički motivisani. Policija je uhapsila osumnjičene u manje od 10 odsto slučajeva.

Imovinski sporovi su ometali gradnju kuća u naselju Kroi i Vitkut/ Brđani, iako je bilo određene gradnje.

Oko 1000 kosovskih Albanaca je 22. juna nasilno protestovalo protiv prepreka na mostu *Austerlitz* koji spaja severnu i južnu Mitrovicu. Policija je reagovala upotrebom suzavca i gumenih metaka, što je dovelo do određenih povreda. KP je 23. decembra na kratko uhapsila meštanina kosovskog Albanca Nazmija Ismajlija zbog obnavljanja njegove kuće bez dozvole. Istog dana, ministar bez portfelja Edita Tahiri i Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja usvojili su memorandum o razumevanju između predsednika opština Severna Mitrovica i Južna Mitrovica o obustavljanju gradnje i izradi prostornih planova za ove dve opštine.

Poverenik za jezike koji je imenovan 2013. godine nastavio je da prati i izveštava o sprovođenju zakona kojim je dat jednak status dvama službenim jezicima u zemlji, albanskom i srpskom. Poverenik je dobijao razne vrste pritužbi, uključujući i one da na farmaceutskim pakovanjima nije bilo uputstava na albanskom jeziku i da poreski obrasci nisu postojali na srpskom jeziku. Iako institucije vlasti mogu da propisu novčane kazne za nepoštovanje zahteva u pogledu jezika, nije prijavljeno da je bilo novčanog kažnjavanja. Poverenik nije imao direktna ovlašćenja za sprovođenje. Neke od institucija kojima slao svoje preporuke često ih nisu uzimale u obzir. Većina institucija vlasti, uključujući ministarstva, nije pružala jednaku količinu informacija putem internet na drugim jezicima osim na albanskom. Kosovski Srbi su se žalili da prevodi zakona na srpski, drugih službenih dokumenata i internet prezentacija organa vlasti nisu dobri, i pored toga što je srpski službeni jezik u zemlji i što su verzije zakona na albanskom i na srpskom jeziku podjednako merodavne.

Predstavnici zajednice kosovskih Turaka takođe su izrazili nezadovoljstvo sprovođenjem Zakona o jezicima, naročito u Opštini Prizren gde je turski službeni jezik. Zvaničnici su smatrali da prevoda naziva ulica i onih u ličnim ispravama nema ili su loši. Sličnih nedostataka bilo je u opština gde bosanski i romski imaju status službenog jezika.

Zapošljavanje manjina u javnim institucijama i dalje je ograničeno i generalno se svodi na niže nivoe organa vlasti. Vlasti nisu imale efektan mehanizam za praćenje stepena zapošljavanja manjina u javnim institucijama. Nepriznavanje, od strane vlasti, diploma izdatih na

Univerzitetu u Severnoj Mitrovici, koji je radio po sistemu Vlade Srbije, bila je osnovna prepreka za zapošljavanje kosovskih Srba i drugih manjina u institucijama vlasti (videti Deo 7. d.).

Zakonom se zahtevaju isti uslovi za školsku decu, bez obzira na njihov maternji jezik i daje se pravo na državno obrazovanje na maternjem jeziku za učenike iz reda manjina tokom srednje škole. Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije i nekoliko međunarodnih organizacija izvestilo je o tome da je stopa upisa u školu najniža među manjinskim zajednicama, osim kosovskih Srba, kao što su kosovske Aškalije, Bošnjaci, Egipćani, Goranci, Romi i Turci. U *Izveštaju Evropske komisije o ostvarenom napretku na Kosovu za 2013. godinu* navedeno je da deca kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana pohađaju mešovite škole sa decom kosovskih Albanaca i kosovskih Srba ali da je među njima i dalje niža stopa upisa u školu, veća stopa napuštanja školovanja i lošiji uspeh u školi. Siromaštvo je mnogu decu kosovskih Roma dovelo u nepovoljan položaj i mnoge je primoralo da u ranom uzrastu napuste školu kako bi pomogli u ostvarivanju prihoda za porodicu.

Po rečima Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije škole u kojima se odvija nastava na srpskom jeziku uvozile su udžbenike iz Srbije koji nisu bili u saglasnosti sa odredbama domaćeg kurikuluma. Odvijanje nastave na bosanskom jeziku je bio omogućeno u osnovnim i srednjim školama i na nivou univerziteta, ali zemlja nije pripremila udžbenike na bosanskom jeziku. Škole su bile u obavezi da uvezu udžbenike iz Bosne i Hercegovine, a samo nekolicinu njih je odobrilo ministarstvo. Slični problem su se javili i za učenike koji pohađaju školu na turskom jeziku.

Dela nasilja, diskriminacija i ostale zloupotrebe učinjene zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, ali nijedan specifično ne uključuje rodni identitet. Kada je motiv krivičnog dela netrpeljivost na osnovu rodne, seksualne orijentacije ili opažene povezanosti žrtve sa licima koja su meta, zakon takvu netrpeljivost smatra otežavajućom okolnošću.

Centar za ravnopravnost i slobodu je prijavio nekoliko pretnji smrću svojim članovima koje je dobio preko interneta zbog njihove seksualne orijentacije. KP do decembra nije pronašla učinioce.

Vlada je u decembru 2013. godine oformila Savetodavnu i koordinacionu grupu da uveća saradnju između domaćih i međunarodnih institucija i nevladinih organizacija koje rade na zaštiti i promovisanju prava LGTB zajednice. Radna grupa se tokom godine sastala četiri puta. Vlada je preduzela korake da signalizira svoju podršku pravima LGTB zajednice sponzorisanjem velikog broja javnih dešavanja kao što su program na Međunarodni dan protiv homofobije i transfobije i osvetljavanjem glavne zgrade vlade u dugim bojama. Centar za ravnopravnost i

slobodu je opisao ove inicijative kao jasan pokazatelj da se vlada opire govoru mržnje. S druge strane, ovi događaji su doveli do toga da je nekoliko intelektualaca kosovskih Albanaca javno potpisalo kako se odriče homoseksualnosti. LGTB NVO je 17. maja javno usvojila program pod nazivom „Lekari protiv homofobije održavajući šetnju podrške i javno podržavajuća prava LGTB po prvi put u Prištini. Nekoliko vladinih zvaničnika je prisustvovalo događaju. Policija je obezbeđivala događaj i nije bilo incidenata.

Nije bilo zvanične diskriminacije u zapošljavanju, stambenim pitanjima, nerešenom građanskom stanju, pristupu obrazovanju ili zdravstvenoj zaštiti, ali društveni pritisak je ubedio većinu lica koja pripada LGBT zajednici da sakrije svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. NVO su prijavile da diskriminacija prema pojedincima iz LGTB zajednice često ostaje neprijavljeni. Pripadnici LGTB zajednice koji su prijavili krivična dela službenicima KP nisu bili senzibilni prema potrebama ove zajednice.

Na osnovu studije Mindi Majkls, sprovedene u maju, *Mapiranje i procena potreba LGTB zajednice na Kosovu i u Bosni* društvo je snažno osudilo homoseksualnost.

Društvena stigma oko HIV-a i AIDS-a

Iako nije bilo potvrđenih izveštaja o zvaničnoj diskriminaciji prema licima sa HIV/AIDS-om tokom godine, anegdotski izveštaji takve diskriminacije su i dalje bili prisutni.

Deo 7. Prava radnika

a. Pravo na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Zakon propisuje pravo radnicima da osnuju i da se pridruže nezavisnim sindikatima, kolektivno pregovaraju i stupe u štrajk odnosno obustave rad. Zakon zabranjuje diskriminaciju zbog sindikalne pripadnosti i povredu bilo kojih prava radnika zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Zakon propisuje povratak radnika otpuštenih zbog sindikalnih aktivnosti, uključujući osnovne usluge. Zakon se ravnopravno primenjuje na sve pojedince koji rade u javnom i privatnom sektoru uključujući evidentirane imigrante i kućnu poslugu.

Vlasti nisu efikasno sprovele Zakon o radu. Po rečima Udruženja nezavisnih sindikata Kosova (UNSK), resursi, inspekcije i korektivne radnje su bile neodgovarajuće, a kazne nisu bile dovoljne. Inspektorat rada pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite je do 13. novembra izdao 120 novčanih kazni u rasponu od nemonetarne kazne do 35,000 evra (\$43,750). UNSK je istakao da ove novčane kazne nisu bile dovoljne da se smanje povrede. Upravni i sudski postupci su bili zaobilazni i predmet dugih odlaganja ili uloženih žalbi.

Po navodima UNSK, vlada je generalno poštovala pravo na osnivanje i učlanjivanje u

sindikatima u javnom i privatnom sektoru. Uplitanje političkih partija u sindikalnim organizacijama i pojedinim pravima radnika su ostali problem. Prema rečima zvaničnika unije, radnici u javnom sektoru se uobičajeno susreću da maltretiranjem, uključujući seksualno uz nemiravanje i gubitak zaposlenja zbog svoje pripadnosti političkoj partiji. Poslodavci nisu uvek poštivali prava radnih organizacija da de dogovaraju kolektivno. UNSK je prijavio da mnogi poslodavci u privatnom sektoru su us suštini ignorisali zakone o radu u zemlji. UNSK je takođe istakao da su se nastavile poteškoće u formiranju sindikata zbog mešanja poslodavaca u radna udruženja i unije posebno u sektorima bankarstva, građevine i u hotelijerstva. Predstavnici ovih sektora su anonimno rekli UNSK da su poslodavcu koristili zastrašivanje da bi sprečili formiranje unija. Inspektorat rada je naveo da tokom godine nije dobio zvanične prigovore o diskriminaciji zaposlenih koji su pokušali da se učlane u sindikate. UNSK je tvrdio da inspektorat rada nije bio u potpunosti funkcionalan zbog nedostatka budžeta i nedovoljnog broja inspektora. Nevladine organizacije su pratile dečiji rad i uključivanje društveno ranjivih grupa, uključujući osobe sa invaliditetom na radnom mestu.

b. Zabrana prinudnog ili prisilnog rada

Zakon zabranjuje sve oblike prisilnog ili prinudnog rada. Tokom godine došlo je do pojavljivanja prisilnog dečijeg rada (vidi Deo 7. c.).

Vladini resursi, uključujući pravne lekove nisu bili dovoljni da se osigura poštovanje, da se identifikuju i zaštite žrtve i da se istraže tvrdnje prinudnog ili prisilnog rada. Tokom godine nije bilo istraga, krivičnog gonjenja ili osuda zbog prisilnog rada zbog toga što Inspektorat rada nije imao odgovarajuće resurse da istraži ovu stvar. Kazne su bile u rasponu od pet do 12 godina zatvora i bile su dovoljno rigorozne u poređenju sa onima za ostala teška krivična dela. Tokom godine vlasti nisu uklonile nijednu žrtvu od prisilnog rada.

Videti takođe izveštaj Državnog sekretarijata *Izveštaj o trgovini ljudima* na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana dečijeg rada i donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa

Minimalna starosna dob za zaposlenje je 15 godina imajući u vidu činjenicu da zaposlenje nije štetno i da ne ide na štetu pohađanja škole. Ukoliko postoji verovatnoća da posao može da ugrozi zdravlje, bezbednost ili morale mladog lica zakonska minimalna starosna dob iznosi 18 godina.

Propisi zabranjuju eksploraciju dece na radnom mestu, uključujući prinudni ili prisilni rad. Vlada je imala funkcionalnu operativnu jedinicu za borbu protiv trgovine ljudima koja je počela da interveniše u slučajevima prinudnog rada ili rada opasnog po zdravlje, ali je bila ograničena ograničenim resursima.

Inspektorji odmah obaveštavaju poslodavce kad pronađu da maloletna lica rade u opasnim radnim uslovima. Tokom godine, Ministarstvo rada i socijalne zaštite je evidentiralo 206 slučajeva maloletnih lica koji rade u opasnim radnim uslovima. Međunarodna organizacija rada (ILO) i Inspektorat rada su primetili da zbog slabe koordinacije među državnim institucijama i nepostojanja centralizovanog repozitorijuma, broj stvarnih slučajeva je bio daleko veći. U skladu sa zakonom o radu, inspektorji mogu novčano da kazne poslodavce u iznosu od 100 evra (\$125) do 10,000 evra (\$12,500) zbog izlaganja radnika opasnim radnim uslovima. Novčane kazne su bile dvostruko veće za dela počinjena prema maloletnim licima. Izvršenje je bilo slabo zbog neodgovarajuće obuke i resursa. Zakon propisuje dodatne kazne za poslodavce i porodice koji uključuju decu u radne poslove ili ne ispunе svoje roditeljske obaveze što dovodi do ilegalnog zapošljavana maloletnika. Zakon dozvoljava da se dete udalji iz doma, ako se utvrdi da je to u naboljem interesu deteta.

Međunarodna organizacija rada je prijavila da deca koja rade u sektorima poljoprivrede i vađenja rude i minerala su se susrela sa opasnostima povezanim sa korišćenjem poljoprivrednih mašina i vađenja ruda i teško dostupnim mestima ispod zemlje. Međunarodna organizacija rada je takođe prijavila da se znatno smanjio broj dece koja prosi na ulicama mesta i gradova, ali je ukupan broj dece koja prosi ostao nepoznat. Iako su deca retko bila jedini glavni prihod svojim porodicama, dečiji rad je služio kao glavni doprinos nekim porodičnim prihodima.

Mlada deca u seoskim oblastima su često pomagala svojim porodicama u poljoprivrednom radu, obično uključujući rad tokom školskih časova. Deca u gradovima su često radila u različitim nezvaničnim gradnjama ili prodaji, kao što je prodaja novina, cigareta i telefonskih dopuna na ulicama. Neka deca su takođe bila uključena u fizički rad kao što je transport robe.

Vidi *Nalaze o najgorim oblicima dečijeg rada* Ministarstva rada na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u pogledu zaposlenja i zanimanja

Zakon zabranjuje svaki oblik diskriminacije, uključujući isključivanje ili preferencije na osnovu rase, boje kože, pola, vere, starosne dobi, porodičnog statusa, političkog mišljenja, nacionalnosti ili društvenog porekla, jezika ili članstva u sindikatima koje imaju uticaj da ponište ili oštete jednakost mogućnosti ili tretiranja prilikom zapošljavanja ili stručnog profesionalnog ospozobljavanja. Zakon specifično zabranjuje diskriminaciju na osnovu roda i odnosi se na pristup zaposlenju, samozapošljavanju i izboru zanimanja. Zabrane uključuju diskriminaciju u unapređenju i uslovima zapošljavanja u bilo kojoj delatnosti i na svim nivoima profesionalne hijerarhije. Novčane kazne su utrostručene u slučajevima diskriminacije koja je zabranjena zakonom koji uređuje radne odnose. Zakon ne štiti od diskriminacije na osnovu rodnog identiteta, HIV statusa ili bilo koje druge prenosive bolesti ili fizičkih ograničenja.

Diskriminacija u zapošljavanju i zanimanju se javljala u pogledu pola, roda, invaliditeta i manjinskog statusa (videti Deo 6). Tokom godine UNSK je primio prijave od sindikata i pojedinaca koji su takođe tvrdili diskriminaciju na osnovu starosne dobi ili porodičnog statusa. UNSK je primetio da je zapošljavanje isključivo zavisilo od političkog statusa ili političke pripadnosti. UNSK je takođe napomenuo da usled visoke stope nezaposlenosti, zaposleni su oklevali da prijave diskriminaciju, plašeći se odmazde svojih poslodavaca. Veoma često zaposleni su rešavali svoja radna pitanja interno i neformalno sa svojim poslodavcima. UNSK je takođe prijavio da poslodavci ponekad ilegalno otpuštaju žene zbog toga što su u drugom stanju ili što traže porodiljsko odsustvo.

U skladu sa zakonom stranci moraju da dobiju radne dozvolu pr nego što traže posao u zemlji. Po rečima Inspektorata rad nije bilo prijava da je stranim radnicima odbijena radna dozvola, i nije bilo prijava da su tokom godine prava stranih radnika bila povređena.

e. Prihvatljivi uslovi rada

Vlada je odredila minimalnu zaradu u iznosi od 130 evra (\$163) mesečno za zaposlene ispod 35 godina starosti i 170 evra (\$213) mesečno za one koji imaju 35 godina i više. Programi socijalne zaštite mogli bi da obezbede porodicama koje ispunjavaju uslove, a nemaju dovoljno finansijskih sredstava do 80 evra (\$100) mesečno, a pojedinac bi mogao da primi do 40 evra (\$50). Porodice i pojedinci bi mogli da prime novčane dodatke za decu, popust za izmirenje utrošene električne energije i ostale beneficije.

Zakon propisuje da standardna radna sedmica ima 40 sati, zahteva periode odmaranja, ograničava broj redovnih radnih sati na 12 sati dnevno, ograničava prekovremeni rad na 20 sati sedmično i 40 sati mesečno, zahteva isplatu premija za prekovremeni rad i zabranjuje prekomerni obavezni prekovremeni rad. Zakon propisuje 20 dana plaćenog odmora godišnje za zaposlene i tri meseca porodiljskog odsustvovanja. Zakon o radu propisuje zdravstvene i bezbednosne standarde i upravlja svim delatnostima u zemlji.

Inspektorat rada pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite je odgovoran za primenu standarda u oblasti rada, zdravlja i bezbednosti, iako 51 inspektor zaposlen tokom godine nije bio dovoljan da prate efikasno formalni i neformalni sektor. Do decembra, ovi inspektori su izvršili 9,377 nasumičnih i planiranih inspekcija. Inspektorat rada je savetovao poslodavce o poboljšanjima da poštuju propise o radnom mestu i o povredama koje bi mogle da dovedu do zvaničnih sankcija. Do decembra inspekcija rada je uručila 1,502 upozorenja za različite povrede radnih standarda i izrekla 171 dodatnih novčanih kazni u iznosu do 35,000 evra (\$43,800) zbog neispravnih povreda. Do 15. decembra inspektorat rada je primio 467 žalbi na izrečene novčane kazne i opomene. Inspektorat rada je rešio ove žalbe u periodu od 15 do 60 dana. Tokom godine Inspektorat rada je procenio da će mu biti potrebno 150 inspektora da prati poslodavce adekvatno ili da ima merljiv uticaj na radne probleme. Inspektorat je smatrao da su novčane kazne nedovoljne visoko da bi obeshrabrike dalje povrede. Inspektori su generalno dali poslodavcima različite vremenske rokove da isprave povrede pre izricanja novčanih kazni.

Po rečima Inspektorata rada i UNSK Zakon o radu je sveobuhvatan i njegove odredbe pružaju adekvatne mehanizme za jednaku zaštitu radnika u javnom i privatnom sektoru. Po rečima UNSK nepostojanje vladinog izvršenja proističe iz malog broja sindikalnih radnika kao i zbog toga što Inspektorat rada nema dovoljan broj službenika i ovlašćenja.

Vlada je usvojila kolektivan ugovor koji je trebao da stupa na snagu 1. januara 2015, a koji uređuje prava i obaveze poslodavca i zaposlenog, uključujući odredbe o radnim satima, noćnom radu, porodiljskom odsustvu, bezbednosti na radu i zdravstvenim beneficijama zaposlenih. Ugovor takođe sadrži sve zaštite u zakonima o radu i odnosi se na sve zaposlene kako u formalnom tako i u neformalnom sektoru. Posmatrači su primetili da je ugovor imao za cilj da smanji neformalnu ekonomiju kažnjavajući poslodavce koji ne prijave zaposlene.

Po navodima UNSK, poslodavci se nisu pridržavali standarda zvaničnih radnih sati koji pružaju jednakе standarde zaštite za radnike u privatnom i javnom sektoru. UNSK je naveo da vlada nije imala praćenje i primenu posebno u pogledu u standardne radne nedelje i obavezognog plaćenog i neplaćenog prekovremenog rada. Mnogi pojedinci radili su duže radne sate u privatnom sektoru kao "poslovni odnos po slobodnoj volji, bez ugovora o radu, redovne plate ili penzionog doprinosa. UNSK je prijavio da su poslodavci ignorisali zakonske osnove i otpuštali radnike bez razloga što je u suprotnosti sa zakonom i da nisu poštovali praznike. Inspektorat rada je do oktobra primio 374 zvaničnih pritužbi u pogledu povrede prava radnika u privatnom i javnom sektoru. Organizacije za prava žena su prijavile da se seksualno uznemiravanje i zlostavljanje javljalo na radnom mestu, ali da se nije prijavljivalo zbog straha od otpuštanja ili odmazde.

Iako zakon propisuje zaštitu zdravstvenih i radnih uslova zaposlenih, privatne i javne institucije ponekad nisu ispoštovale to. Zvaničnici inspektorata rada su prijavili poteškoće u dobijanju tačnih informacija jer su radnici njima veoma retko obelodanjivali probleme zbog straha da izgube svoj posao. Inspektorat rada je do 15. decembra prijavio devet fatalnih ishoda na radnim mestima i 13 teških povreda na radu.

Nijedan zakon specifično ne dozvoljava zaposlenom da napusti radno mesto usled opasne situacije na radnom mestu, ali zakon traži od svakog poslodavca da obezbedi adekvatne radne uslove za sve zaposlene na osnovu njihovih uslova rada. Po navodima Ministarstva rada i socijalne zaštite neformalni dogovori na relaciji poslodavac zaposleni mogu da reše pitanje kada i pod kojim okolnostima zaposleni može da napusti radno mesto zbog opasne situacije na radnom mestu. Državne institucije nisu pratile ove aranžmane.